

Ks. Wenancjusz Zmuda
Bydgoszcz

**Nawiedzenie kopii Obrazu Matki Bożej
Jasnogórskiej w archidiecezji gnieźnieńskiej
w latach 1978–1979.
Studium historyczno-pastoralne**

Peregrination of the Icon of Our Lady of Częstochowa
in the Archdiocese of Gniezno in 1978–1979.
A Historical and Pastoral Study

Poszukiwanie dróg nowej ewangelizacji częstokroć ma swoje źródło w skarbcu tradycji i historii Kościoła, z którego *wydobywa się rzeczy nowe i stare* (por. Mt 13, 52). Niewątpliwie pośród polskich doświadczeń szukania nowych sposobów przekazu wiary Nawiedzenie kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej zajmuje szczególne miejsce. Idea Nawiedzenia – pielgrzymki kopii obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej, zainicjowana przez kard. Stefana Wyszyńskiego pośród wielkich i masowych akcji Wielkiej Nowenny, stała się w ciągu ostatnich dziesięcioleci jedną z form pracy Kościoła w Polsce. O jej żywotności świadczy fakt, że przeżywana od 3 maja 1985 r. druga wędrówka kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej stała się przedmiotem ponownej pracy duszpasterskiej, a dla wiernych niepowtarzalnym przeżyciem religijnym¹. To wprowadzenie Maryi do poszczególnych parafii i wspólnot Ludu Bożego, jako Pierwszej z Wierzących, w obrazie Jej Jasnogórskiego Wizerunku, który jest jakby *tajemniczym znakiem obecności Bogarodzicy na ziemi polskiej*², domaga się nieustannej refleksji zarówno teologicznej, jak i pastoralnej. Niniejszy artykuł jest próbą ukazania i oceny wydarzenia, jakim przed czterdziestu laty dla Kościoła Gnieźnieńskiego, a w szczególności dla Bydgoszczy i obecnego kształtu diecezji bydgoskiej, było Nawiedzenie kopii obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej (21 maja 1978 – 24 czerwca 1979),

¹ Por.: J. Tomziński, *Obraz Nawiedzenia i geneza wędrówek Bożej Matki po parafiach*, w: *Tysiąc wielką chlubą naszego narodu*, red. K. Kunz, Częstochowa 1991, s. 436.

² K. Wojtyła, *Znak sprzeciwu*, Paris 1980, s. 46.

tym bardziej że diecezja bydgoska od 1 września 2018 do 6 kwietnia 2019 r. przeżywać będzie łaskę Nawiedzenia, któremu towarzyszyć będzie hasło „Matka Kościoła”. Ma to być czas dziękczynienia za powstanie diecezji ze szczególną modlitwą o dar nowych powołań kapłańskich i zakonnych.

Źródłem podstawowym dla opracowania wyżej wspomnianej problematyki stała się dokumentacja zgromadzona w Archiwum Kurii Metropolitalnej i w Bibliotece Katedralnej w Gnieźnie, w Archiwum Jasnej Góry, jak również w archiwum IPN. Warto zauważyć, iż dzieło dokumentacji podjęto już u samych początków peregrynacji w Kościele Gnieźnieńskim. Powstała w jego wyniku siedmiotomowa *Kronika Nawiedzenia*, licząca ponad 2200 stron maszynopisu i stanowiąca kronikarski zapis z liczącej 5523 kilometry trasy wędrówki obrazu, której autorami są towarzyszący wędrującej ikonie księża: Bogdan Wojtuś, Andrzej Kozakowski, Bronisław Michalski, Jan Kasprówic i Andrzej Białczyk. Umieszczono w niej również czynności etapu przygotowawczego, opracowane przez ks. Jana Kubickiego. Ostatni, VII tom *Kroniki* zawiera wybór najważniejszych dokumentów, kazań, modlitw i nabożeństw paraliturgicznych towarzyszących Nawiedzeniu. Niezwykle cennym uzupełnieniem *Kroniki Nawiedzenia* jest *Kronika udziału Paulinów w peregrynacji na terenie Archidiecezji Gnieźnieńskiej i innych diecezji 1978–1990*, przechowywana na Jasnej Górze. Jej autorem jest bezpośredni uczestnik gnieźnieńskiego etapu Nawiedzenia o. Melchior Królik OSPPE. Ważnym źródłem okazały się również sprawozdania z Nawiedzenia, na które składają się wypowiedzi 92 proboszczów.

Teologiczne uzasadnienie praktyki Nawiedzenia

W myśl teologicznych założeń Nawiedzenie Maryjne jest wyjściem Boga niesionego przez Maryję, w Jej obrazie lub figurze, naprzeciw człowiekowi³. Za Jej to przyczyną i przez Nią Bóg nawiedza swój lud. Peregrynacja jest odwrotnością pielgrzymki: przedmiot kultu nawiedza swoich czcicieli. Nie przekreśla ona jednak w niczym sensu i wartości pielgrzymek ani też nie wyklucza konieczności pielgrzymowania. Może być odczytana jako rewizyta, swoisty ingres Maryi, która nieustannie wskazując na swojego Syna, wchodzi w ludzką codzienność.

³ Por.: L. Balter, *Teologia Nawiedzenia*, „Studia Gnesnensia” 1978, t. IV, s. 35.

Rewizyta ta wymaga od człowieka ponownego spotkania się z Bogiem w Jego sanktuarium⁴. Tak więc rzeczywistość pielgrzymowania spleta się, wzajemnie uzupełniając się, z peregrynacją. Naturalna tęsknota człowieka za Bogiem, wyrażona w podjęciu pielgrzymiej drogi, spotyka się z faktem nawiedzenia, w którym z kolei wychodzi do człowieka. Możemy tu odwołać się nie tylko do sceny Nawiedzenia św. Elżbiety (por. Łk 1, 39–45), ale i do wizyty pasterzy (por. Łk 2, 16) i Mędrców ze Wschodu (por. Łk 2, 11), w których to Maryja postrzegana jest jako Ta, która ukazuje i podaje ludziom Boga. W polskiej rzeczywistości Nawiedzenia błogosławiona obecność Maryi w tajemnicy Chrystusa i Kościoła doświadczana jest poprzez Częstochowski Wizerunek, który skupia w sobie istotne treści naszej religijności, będąc ściśle związany z dziejami całego narodu. W czasie Nawiedzenia doszła do głosu teologia obecności Maryi w Jasnogórskim Obrazie oraz jego kopiach, zbliżona do nauki prawosławia o obecności Chrystusa i Maryi w ikonie⁵. W teologii zachodniej obraz jest tylko okazją do spotkania się prośby ludzkiej z miłosierdziem Boga, w prawosławiu natomiast ikona jest miejscem pełnej łaski obecności, jakby zjawieniem się Chrystusa, Bogarodzicy czy świętych w czasie modlitwy⁶. Podczas uroczystości peregrynacyjnych mówiło się nie tyle o obrazie, ale o Maryi w obrazie lub po prostu o nawiedzającej Matce Pana. Rozpowszechniane przez kurie pomoce duszpasterskie na dni Nawiedzenia wyrażają się o pielgrzymującej ikonie w sposób wybitnie personalistyczny. Wierni przeżywają Nawiedzenie jako spotkanie z Matką Wiary, Matką Życia, Matką Pomagającą i Matką Wielbiącą Boga⁷. W Nawiedzeniu Częstochowskiej Pani katolicka Polska wypowiedziała swoją wiarę, iż w kopii Jasnogórskiej Ikony obecna jest Maryja⁸. Obecność ta dostrzegana była nie tylko w pielgrzymujących kopiach (Nawiedzenie: parafialne, zakonne, rodzinne i polonijne), ale również w symbolach (puste ramy, świeca, księga Ewangelii). Ojciec Stanisław C. Napiórkowski, opierając się na eklezjologicznej i wydarzeniowej interpretacji obecności Matki Pana w doświadczeniu polskiej peregrynacji, dostrzega rozluźnienie związku między Maryją

⁴ Tenże, *Podstawy teologiczno-duszpasterskie Maryjnego Nawiedzenia*, „Collectanea Theologica” 1982, f. 3, s. 20.

⁵ S.C. Napiórkowski, *Polska teologia ikony? Problem obecności Maryi wśród nas w świetle doświadczeń peregrynacji*, „Collectanea Theologica” 1991, f. 4, s. 25.

⁶ J. Pach, *Droga Maryjna Prymasa Tysiąclecia*, „Znaki Czasu” 7/3 (1987), s. 122.

⁷ B. Wojtuś, *Założenia teologiczno-duszpasterskie Nawiedzenia Matki Bożej*, „Studia Gnesnensia” 1978, t. IV, s. 61–63.

⁸ S.C. Napiórkowski, *Matka Mojego Pana*, Opole 1988, s. 144.

a ikoną. Wiara ludu Bożego decyduje, iż pomimo uwięzienia obrazu przez komunistyczne władze, wierni cieszą się tak samo albo nawet jeszcze intensywniej obecnością Jasnogórskiej Matki, mając jedynie przed oczami puste ramy i towarzyszące im symbole⁹. W wydarzeniach peregrynacji pojawiły się także kwestie, wobec których, jak zauważył o. Stanisław C. Napiórkowski, trzeba zgłosić stanowczy protest albo przynajmniej postawić znak zapytania¹⁰, m.in. pisanie i mówienie o adoracji Matki Bożej w obrazie czy innych znakach¹¹, a przecież akt adoracji przynależy jest jedynie samemu Bogu. Dokonano także zmiany symboli chrystologicznych na symbole maryjne: zarówno świeca, jak i Ewangeliarz są znakami Chrystusa. W opisie Nawiedzenia często zacierala się właściwa hierarchia celu i środków, gdy spowiedź i komunie św. wskazywano jako sposób właściwego przygotowania się na spotkanie z Matką Częstochowską w Jej obrazie i innych znakach. Peregrynacja, zdaniem cytowanego teologa, jest błogosławionym doświadczeniem, które zawiera jednak wiele otwartych pytań teologicznych.

Geneza i przebieg Nawiedzenia kopii Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej

Słowo „nawiedzenie” w języku polskiego Kościoła w ciągu lat nabrało szczególnego prawa obywatelstwa i szczególnych treści związanych z pamięcią o Nawiedzeniu św. Elżbiety przez Matkę Bożą, a wiążących się z peregrynacją Obrazu Jasnogórskiego¹². Fakt Nawiedzenia Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej, wpływający i związany z Jasnogórskimi Ślubami Narodu, współlistniejący z Wielką Nowenną Tysiąclecia, oddaniem narodu polskiego w macierzyńską niewolę za wolność Kościoła wraz z pielgrzymkami Jana Pawła II do Ojczyzny, wycisnął szczególne znamię na powojennych dziejach Kościoła katolickiego w Polsce. U początków stoi postać Prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego, inicjatora i teologa maryjnego pielgrzymowania. Dzieło to podjęto dla realizacji zobowiązań zawartych w Jasnogórskich Ślubach Narodu i w celu duchowego przygotowania społeczeństwa na

⁹ Tenże, *Polska teologia ikony? Problem obecności Maryi wśród nas w świetle doświadczeń peregrynacji*, s. 37.

¹⁰ Tamże, s. 38–39.

¹¹ Tamże, s. 38: *O adoracji mówili i biskupi i pisały Kurie Diecezjalne z biskupim imprimatur*.

¹² Por.: J.S. Pasierb, *Skrzyżowanie dróg*, Poznań 1989, s. 25.

przeżycie Milenium Chrztu Polski. Nieprzypadkowo zdecydowano, by znakiem Matki Jezusa w Jej polskim wędrowaniu był Jasnogórski Wizerunek, który jest jakby miejscem skondensowanej obecności Bogarodzicy w polskiej historii zbawienia. W aktach jasnogórskich można znaleźć na ten temat następujący zapis: *Myśl zorganizowania peregrynacji zrodziła się podczas procesji i nabożeństwa Jasnogórskich Ślubów Narodu [...] 26.VIII.1956 r., kiedy niesiony w procesji Cudowny Obraz ukazał się przy XIV stacji Drogi Krzyżowej [...] skąd jest doskonała widoczność na plac i jego boki, wówczas ludzie wzruszeni zaczęli płakać, a niektórzy głośno się modlić, zwłaszcza, gdy generał zakonu o. Alojzy Wrzalik poprosił księży Biskupów, by obrazem udzielili ludowi tak licznie zgromadzonemu błogosławieństwa. Również na zakończenie nabożeństwa księża Biskupi udzielili Cudownym Obrazem błogosławieństwa milionowej rzeszy pielgrzymów. Wtedy odezwały się głosy, a nawet krzyki ludu: „Matko nie opuszczaj nas”, „Matko pozostań z nami!”, „Matko zejdź do nas” itp. Właśnie to ludzkie wołanie, to zapotrzebowanie serc na Matkę wzbudziło refleksję, jak tym ludziom przybliżyć Maryję... Wieczorem tego dnia o. Jerzy Tomziński, przeor Jasnej Góry, był na „Pokojach Królewskich” w gronie Instytutu Prymasowskiego, czyli pań tzw. „ósemek” z przełożoną generalną p. Marią Okońską. Dzieleno się wrażeniami i przeżyciami historycznego nabożeństwa i aktu ponownego obrania Maryi Królową Polski, oraz wiarą ludu i Jego okrzykami błagalnymi do Matki Bożej. Zaczęto się zastanawiać nad tym, w jaki sposób tym ludziom przybliżyć Matkę Bożą. I wtedy właśnie (przynajmniej w zarysie) powstała myśl nawiedzenia kopii Cudownego Obrazu w parafiach. Powstała [...] myśl przytoczone wyżej grono pielęgnowało, czekając na uwolnienie z więzienia ks. Kard. Prymasa. Zaraz w pierwszych dniach uwolnienia ks. Prymasa przedłożono ks. Prymasowi powstałą ideę. Pochwalił ją i uznał za wspaniałą¹³. Genezę Nawiedzenia, owianą pewną tajemnicą, rozjaśnia świadectwo bpa Ignacego Świrskiego¹⁴, który zwracając się do ks. Prymasa kard. Stefana Wyszyńskiego na zakończenie peregrynacji w diecezji podlaskiej, podziękował mu za trud wcielenia w czyn natchnienia, które Prymas otrzymał na modlitwie od Matki Najświętszej, by Jej Obraz Jasnogórski nawiedził całą*

¹³ Wypowiedź o. Teofila Krauzego, Archiwum Jasnej Góry, 3701, s. 107–110.

¹⁴ Por.: J. Jełowicka, *Nawiedzenie polskich parafii przez kopię obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej*, „Studia Claromontana” 1981, t. II, s. 91.

Polskę dla oddania hołdu i dla pokazania całemu światu, że Ona jest tej ziemi Królową.

Wprowadzenie w czyn nie przyszło łatwo. Towarzyszyło mu szereg oporów, zastrzeżeń i długich dyskusji. W tej sprawie, jak wspominał abp Bolesław Kominek: *Odbywało się głosowanie, bo bano się jakiegoś zabobonu, jakiejś dewiacji, degeneracji procesyjnych czy kultowych*¹⁵. W rezultacie niewielką liczbą głosów zdecydowano o rozpoczęciu peregrynacji. 11 kwietnia 1957 r. 45. Konferencja Plenarna Episkopatu Polski w Warszawie zatwierdziła ostateczny projekt Nawiedzenia wszystkich polskich parafii przez jeden obraz, wierną kopię Obrazu Jasnogórskiego. W ten sposób Nawiedzenie nabrało wymiaru eklezjalnego, stając się już w swej genezie dziełem Kościoła. Do wykonania kopii obrazu został zaproszony w połowie marca 1957 r. dziekan Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu prof. Leonard Torwirt, artysta malarz, konserwator i znawca sztuki. Obraz był gotowy na uroczystość Matki Bożej Królowej Polski. 14 maja 1957 r. w Rzymie podczas audiencji u papieża Piusa XII został pobłogosławiony. Kiedy 18 czerwca tegoż roku ks. Prymas powrócił do Warszawy, w archikatedrze św. Jana ukazał zebranim wiernym zamierzenie Świętej Wędrowki: *Obraz będzie wędrował przez długie lata po naszej ziemi ojczystej. Nawiedzi wszystkie diecezje, poczynając od Archidiecezji Warszawskiej, a kończąc na Archidiecezji Gnieźnieńskiej, gdzie w 1966 r. będą odbywały się główne uroczystości Tysiąclecia Chrześcijaństwa Polski. Gdy wreszcie przemierzy i „odnowi oblicze naszej ziemi, gdy zjednoczy całkowicie Naród” i pozwoli mu nabyć cnoty, które są mu potrzebne w jego trudnej drodze, gdy ułatwi nam wyzwolić się z wad, które utrudniają życie w miłości, powędruje znowu do Rzymu. Będą na nim modlitwy całego Narodu, wszystkie jego łzy i radości, postanowienia i ofiary, cała najlepsza miłość polskiego ludu. W Rzymie spocznie po wędrowkach i trudach Nawiedzenia, aby z wiecznego miasta czuwać nad Polską i pobudzać Głowę Kościoła Powszechnego do modlitwy za Kościół Święty w Ojczyźnie naszej. Obecność w Stolicy chrześcijaństwa [...] będzie również wyrazem, że Naród nasz, wraz ze swoją Królową i Matką, chce wspomagać Ojca Świętego i Kościół Powszechny [...]*¹⁶. Przemówienie to odsłania dwa

¹⁵ W. Szetelnicki, *Nawiedzenie obrazu Matki Częstochowskiej w Archidiecezji Wrocławskiej*, Roma 1971, s. 30.

¹⁶ S. Wyszniński, *Gody w Kanie*, Paris 1962 s. 62. Rozważano również inne możliwości, jak np. umieszczenie obrazu wśród Polonii amerykańskiej, por.: Archiwum Jasnej Góry, 3701, s. 113.

wymiary idei peregrynacyjnej: religijno-moralny i społeczno-narodowy. Pierwszy z nich miał być odpowiedzią na Śluby złożone przez naród polski Matce Bożej na Jasnej Górze 26 sierpnia 1956 r., powierzeniem Jej dłoniom odmienionych serc i zaczerpnięciem sił do pracy nad odrodzeniem narodu podczas Wielkiej Nowenny przed Milenium Chrztu Polski, wreszcie widowym znakiem jedności Polski z papieżem. Drugi podjął walkę z wadami narodowymi: lenistwem, lekkomyślnością, marnotrawstwem, pijaństwem, rozwiązłością, widząc w nich czynniki paraliżujące życie społeczne i rozwój narodowy. Życie społeczne katolików polskich miało się stać odzwierciedleniem cnót chrześcijańskich: oszczędności, pracowitości, cierpliwości, pokoju, braterskiej i sąsiedzkiej miłości. 26 sierpnia 1957 r., w uroczystość Matki Bożej Częstochowskiej, zjechał na Jasną Górę Episkopat Polski, by ponowić Śluby Narodu w pierwszą ich rocznicę i w uroczysty sposób zainaugurować wielką peregrynację. Nim kopia Jasnogórskiego Wizerunku została przekazana dziekanom wszystkich diecezji, by mogli kolejno ją nieść w procesji po wałach jasnogórskich, ks. Prymas dokonał w bazylice zbliżenia kopii z Cudownym Obrazem. Trzy dni później, 29 sierpnia, w katedrze warszawskiej rozpoczęła się „Procesja Tysiąclecia”. Swą niezwykłością przerosła wszelkie plany, rachuby i przewidywania. Ustalone wcześniej terminy Nawiedzenia w poszczególnych diecezjach musiały ulec zmianie¹⁷, peregrynacja zaś podporządkowała się całkowicie prawom życia oraz wymogom stawianym przez pobożność i entuzjazm wiernych, kierowanych roztropnie przez hierarchię. Dostrzec w niej można było, jak zauważa ks. Lucjan Balter: [...] *niemal namacalnie charyzmatyczny wiew Ducha Świętego, który [...] ożywia ludzi obumarłych duchowo*¹⁸. W miarę podejmowania obrazu przez kolejne diecezje program uroczystości peregrynacyjnych przeżywanych przez poszczególne parafie rozwijał się i wzrastał. Dzień Nawiedzenia poprzedzało przygotowanie zewnętrzne, które obejmowało materialną stronę parafii, jak np. porządkowanie cmentarzy i terenów przykościelnych, remonty punktów katechetycznych czy renowacje kościołów. Równoległe z nim postępowało przygotowanie wewnętrzne, znajdujące szczególnie wyraz w rekolekcjach, które z trzech dni rozwinęły się do tygodnia lub sześciu dni w formie

¹⁷ *Zdaje się nam jednak, że ta wędrówka, która według pierwotnego planu miała skończyć się w Gnieźnie w 1966, daleko przekroczy Wielką rocznicę Narodu... – z kazania Prymasa S. Wyszyńskiego podczas przekazywania obrazu diecezji siedleckiej, Warszawa, archikatedra św. Jana, 6 VIII 1956; tenże, *Gody w Kanie*, s. 62.*

¹⁸ L. Balter, *Teologia Nawiedzenia*, s. 53.

misji¹⁹. W ocenie duszpasterzy żadne misje nie cieszyły się tak wielką frekwencją wiernych jak właśnie przygotowanie do przyjęcia Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej²⁰. W dniu Nawiedzenia odbywało się wiele nabożeństw: na powitanie i na pożegnanie, nabożeństwa stanowe i całonocne czuwanie z maryjąną pasterką. Wszystkie Msze Święte były odprawiane według formularza z uroczystości Matki Bożej Częstochowskiej. Godziny wolne od nabożeństw wypełniała cicha modlitwa licznie zebranych wiernych²¹. Owoce tego przedziwnego spotkania z Matką Pana były zdumiewające – liczne nawrócenia, wewnętrzne wstrząsy, masowe spowiedzi i Komunie św. Wokół Ikony Jasnogórskiej Madonny gromadzili się nie tylko katolicy, ale również prawosławni (diecezje: warmińska i w Białymstoku) jak i ewangelicy (diecezja warmińska). Do Milenium Nawiedzenie przeżyły: archidiecezja warszawska, diecezja siedlecka, diecezja łomżyńska, archidiecezja w Białymstoku, diecezja warmińska, diecezja gdańska, diecezja chełmińska, diecezja gorzowska, archidiecezja wrocławska i diecezja opolska. W milenijnym roku 1966 decyzją Episkopatu Polski zostało zatrzymane Nawiedzenie parafialne, by obraz Nawiedzenia mógł być obecny na „milenijnym szlaku tysiąclecia” w dwudziestu pięciu miastach biskupich (od kwietnia do sierpnia 1966 r.). Wobec sprzeciwu władz komunistycznych nie doszło w pełni do realizacji zamierzonego dzieła. Jedynie w katedrze gnieźnieńskiej, gdzie obraz był obecny 14 maja 1966 r., nie napotkano żadnych przeszkód. Wbrew ustaleniom pomiędzy władzami PRL a Episkopatem, czynniki państwowe zaczęły zmieniać trasy przewożenia obrazu. Zdarzały się przypadki, iż był zatrzymywany przez milicję i przewożony do innych, niż należało, kościołów. Tak było m.in. w Krakowie, Lublinie i Olsztynie²². Podczas przewożenia obrazu 24 czerwca 1966 r. z Fromborka do Warszawy, w obecności Prymasa Polski i biskupów, milicja, pomimo sprzeciwu, przemocą zabrała obraz i przewiozła do katedry warszawskiej. Jego internowanie trwało do początków września 1966 r. Na milenijnej trasie Nawiedzenia od uroczystości w Sandomierzu (2 lipca 1966), wobec przymusowej nieobecności obrazu, pojawiają się puste ramy

¹⁹ J. Jełowicka, *Nawiedzenie polskich parafii przez kopię obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej*, s. 95.

²⁰ W. Niziołek, *Maryjna Konferencja Duszpasterstwa Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, „Ate-neum Kapłańskie” 436 (1981), s. 263.

²¹ B. Pylak, *Maryjno-duszpasterskie inicjatywy księdza Prymasa*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” z. 3 (1971), s. 47.

²² List Episkopatu Polski w sprawie uwiecznionego obrazu Nawiedzenia (z dn. 15 VIII 1968), w: *Listy Episkopatu Polski*, Paris 1975, s. 527–526.

wraz z kwiatami. 2 września 1966 r. w drodze z Warszawy na Nawiedzenie diecezji katowickiej obraz został zatrzymany pod Będzinem, a następnie przewieziony na Jasną Górę, gdzie przebywał do 13 czerwca 1972 r., „uwięziony” w kaplicy św. Pawła Pierwszego Pustelnika. Przed klasztorem pojawiły się posterunki milicyjne, które do 1969 r. dzień i noc trwały przed murami Jasnej Góry. Paulinom zagrożono, że jeśli obraz wyruszy na szlak Nawiedzenia, zostaną zlikwidowane klasztory paulińskie w Warszawie i w Krakowie²³.

Uwięzienie wędrującej ikony nie przerwało peregrynacji. 4 września 1966 r., zgodnie z terminarzem, zapoczątkowano Nawiedzenie w diecezji katowickiej. Zamiast obrazu „pielgrzymowały” puste ramy, kwiaty, paląca się świeca i Ewangeliarz. W tej postaci, obok wymienionej już diecezji katowickiej, Nawiedzenie przeżyły: archidiecezja krakowska, diecezja tarnowska i przemyska, administratura apostołska w Lubaczowie oraz diecezja lubelska. Forma ta stała się w pewien sposób znakiem sprzeciwu wobec istniejącej wówczas sytuacji politycznej. Dla wątpliwego w swą godność narodu puste ramy stały się symbolem, że jest w nim coś, co się nie poddało, co nie znikczemniało, co ciągle zasługuje na cześć²⁴. 18 czerwca 1972 r., gdy rozpoczęło się Nawiedzenie w diecezji sandomierskiej, obraz, wywieziony kilka dni wcześniej z Częstochowy w tajemnicy przed władzami, powrócił na szlak peregrynacyjny²⁵. 13 czerwca 1972 r. około godziny 6 rano obraz został potajemnie wywieziony z Jasnej Góry. Uwolnienie Obrazu Częstochowskiego było dziełem radomskich księży: Józefa Wójcika i Romana Siudka oraz dwóch sióstr zakonnych. Kwestią sporną do dzisiejszego dnia pozostaje pytanie, czy wywiezienie ikony Nawiedzenia za zgodą kard. Stefana Wyszyńskiego odbyło się za wiedzą czy też nie władz klasztoru na Jasnej Górze. Powrót kopii Jasnogórskiego Obrazu na szlak Nawiedzenia zakończył walkę władz komunistycznych z Kościołem katolickim wokół obchodów rocznicy 1000-lecia chrztu Polski²⁶. Od tego dnia wędrówka Wizerunku Czarnej Madonny przebiegała bez spektakularnych sprzeciwów i trudności ze

²³ A. Dziurok, Ł. Marek, *Matka Boska Niechciana. O zatrzymaniu kopii obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej w 1966 r.*, w: *Partia z narodem, naród z Kościołem*, red. F. Musiał, J. Szarek, Kraków 2008, s. 139.

²⁴ J. Pasierb, *Znaczenie wizerunku Matki Bożej Jasnogórskiej*, „Studia Claromontana” 1984, t. V, s. 107.

²⁵ Dzieje wywiezienia obrazu Nawiedzenia z Jasnej Góry opisał ks. Józef Wójcik, inspirator i wykonawca wywiezienia obrazu w książce: *I wróciła na szlak Nawiedzenia*, Rzym 1982.

²⁶ W. Zmuda, *List gończy za Matką Bożą: przyczynek do historii pierwszej peregrynacji obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej*, „Ateneum Kapłańskie 148 (2007), z. 3, s. 465–473.

strony władz państwowych. Poprzez diecezje: sandomierską, kielecką, diecezję drohiczyńską, łódzką, wrocławską, płocką, archidiecezję poznańską, archidiecezję gnieźnieńską i diecezję częstochowską 12 października 1980 r. zakończył na Jasnej Górze swoje pielgrzymowanie, które jak wyraził się papież Jan Paweł II otworzyło jak gdyby *nowy rozdział dziejów Pani Jasnogórskiej na ziemi polskiej [...]. I ukazało, czym jest ta rzeczywista macierzyńska obecność Bogarodzicy w tajemnicy Chrystusa i Jego Kościoła*²⁷. Już 18 października 1980 r. zapoczątkowana została dalsza wędrówka Jasnogórskiej Matki Kościoła w Misyjnym Nawiedzeniu Warszawy, które trwało do 30 lipca 1982 r. W tym samym roku, który był pierwszym rokiem Jasnogórskiego Jubileuszu 600-lecia obecności Czarnej Madonny w dziejach Polskiego Narodu, miało miejsce tygodniowe Nawiedzenie każdej z dwudziestu siedmiu diecezji (18 kwietnia – 21 listopada 1982), które zostało powtórzone w drugim roku jubileuszu²⁸. Pielgrzymowanie Ikony Jasnogórskiej poprzez Polskę trwało nadal – 3 maja 1985 r. powróciła na szlak Nawiedzenia, by tym razem wprowadzić Kościół w Polsce w III tysiąclecie chrześcijaństwa²⁹.

Przygotowania archidiecezji gnieźnieńskiej do peregrynacji

Początek systematycznych prac przygotowujących Nawiedzenie Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej w archidiecezji gnieźnieńskiej sięga roku 1975. Wiosną tego roku wśród wybranej grupy duszpasterzy przeprowadzono wstępny sondaż, którego zadaniem było znalezienie odpowiedzi na pytanie: w jakim stopniu wydarzenie Nawiedzenia ogarnąć ma parafie i wspólnoty religijne archidiecezji, jakie obrać trasy peregrynacji i jaką formę nadać misjom, względnie rekolekcjom parafialnym. 13 października 1975 r. duchowieństwo archidiecezji zostało oficjalnie powiadomione o terminie rozpoczęcia Nawiedzenia, które przypadło na wiosnę 1978 r. Kilkanaście dni później pismem Kurii Metropolitalnej polecono dekanatom opracowanie imiennego wykazu parafii i ośrodków, które zamierzają przyjąć u siebie obraz Nawiedzenia. Założono, że obraz nawiedzi wszystkie

²⁷ Jan Paweł II, Przemówienie do wiernych diecezji częstochowskiej, „Znak” 301–302 (1979), s. 664, 665.

²⁸ W. Jasnowska, *Nawiedzenie Matki Bożej w Polsce w znaku Kopii Jasnogórskiego Obrazu 1957–1965*, Jasna Góra 1985, s. 129–139.

²⁹ Biuro prasowe Episkopatu Polski, Pismo okólne 16, 1985, nr 21, s. 9–13.

parafie, wszystkie ośrodki rektorskie i duszpasterskie, gdzie stale posługuje kapłan, większe wspólnoty kapłańskie lub też zakonne: Dom Księży Emerytów im. ks. Jakuba Wujka w Wągrowcu, dom Sióstr Sacré-Cœur w Polskiej Wsi, Sióstr Służebniczek w Pleszewie i Sióstr Pallotynek w Sucharach oraz według zdania księży – także kościoły filialne. Odpowiedzi, jakie wpłynęły do Kurii na przełomie listopada i grudnia 1975 r., dały punkt wyjścia i tworzywo powstania szczegółowego terminarza Nawiedzenia. Opracowany w marcu 1976 r. przez ks. Stanisława Obarskiego kalendarz liturgiczny na rok 1978 i 1979 oraz przeprowadzone w Gnieźnie spotkania z księżmi dziekanami na temat tras przejazdowych i terminów Nawiedzenia w poszczególnych dekanatach stały się podstawą przyszłego kalendarium³⁰. Ustalono wstępnie, iż obraz będzie nawiedzał dekanaty wielokrotnie, zachowując przy tym konieczny czas na jego konserwację. 16 marca 1976 r. przekazano dekanatom szczegółowy projekt trasy i harmonogram Nawiedzenia³¹. Do 21 czerwca 1976 r. dekanaty miały powiadomić Kurie Metropolitalną o ewentualnych poprawkach. Harmonogram peregrynacji, który powstał w ten sposób, nie licząc późniejszych zmian i uzupełnień, pozwolił na odpowiednie rozplanowanie prac przygotowawczych w poszczególnych parafiach. Swym zasięgiem miało ono objąć 312 parafii i 15 ośrodków duszpasterskich, nawiedzając tym samym 315 kościołów i pięć kaplic³². Kongregacja Księży Dziekanów (22 kwietnia 1976) przyniosła pierwsze całościowe ujęcie duszpasterskie programu Nawiedzenia „W oczekiwaniu Nawiedzającej Matki”, które przedstawił bp Jan Czerniak³³. W opracowaniu tym rozwinięte zostały podstawowe cele peregrynacji oraz najważniejsze kierunki przygotowań do tego wydarzenia. Propozycje i wskazania zawarte w dokumencie zostały pogłębione i poszerzone w ogłoszonej rok później, 23 kwietnia 1977 r., *Instrukcji duszpasterskiej o Nawiedzeniu kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w Archidiecezji Gnieźnieńskiej*³⁴. Z inicjatywy tegoż biskupa powstał zespół roboczy dla opracowania duszpasterskich pomocy Nawiedzenia. Zajął się on przygotowaniem materiałów w dziedzinach: liturgicznej – ks. Marian Wróblewicz, katechetycznej – ks. Jerzy Skórcz, homiletycznej

³⁰ *Kronika Nawiedzenia*, t. I, s. 10.

³¹ Instrukcja duszpasterska o Nawiedzeniu kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w Archidiecezji Gnieźnieńskiej, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie, l.dz. 1719/76/III.

³² *Teczki Pomocy Nawiedzenia*, t. I, s. 18–24.

³³ „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 6 (1977), s. 130.

³⁴ Tamże, s. 130–142.

– ks. Bolesław Dzierwa, literackiej – ks. Zbigniew Maruszewski i plastycznej – ks. Alojzy Kudliński. Przebiegiem tych prac kierowali ks. Jan Kubicki i ks. Bronisław Michalski³⁵. W okresie późniejszym do grona zespołu włączeni zostali ks. Bogdan Wojtuś i ks. Zbigniew Domagalski. Dla pełniejszego przygotowania się do przyjęcia w diecezji Wędrującej Ikony podjęto współpracę z archidiecezją poznańską, w której od 7 listopada 1976 r. rozpoczęła się peregrynacja obrazu. W posiedzeniach Komitetu Nawiedzenia w Poznaniu jak i w samych uroczystościach brali udział bp Jan Czerniak i ks. Bronisław Michalski. Ponadto uczestniczyli w nich przedstawiciele jak i całe grupy poszczególnych parafii archidiecezji gnieźnieńskiej³⁶. Ogłoszone w czasie Kongregacji Księży Dziekanów (22–23 kwietnia 1977 r.) dekrety ks. Prymasa stworzyły podstawy duszpasterskiej organizacji Nawiedzenia. Nad całością przygotowań jak i jego sprawnym przebiegiem w archidiecezji czuwać miały powołane przez ks. Prymasa Stefana Wyszyńskiego komitety:

1. Komitet Organizacyjny Nawiedzenia³⁷. Do współpracy w jego działaniach, którym przewodniczył ks. Prymas kard. Stefan Wyszyński, zostali powołani księża biskupi pomocniczy, członkowie Kapituły Prymasowskiej w Gnieźnie, prepozyci Kapituł Kolegiackich św. Jerzego w Gnieźnie oraz Kruszwicy, rektor oraz wicerektor Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie, a także wszyscy księża dziekani.

2. Komitet Wykonawczy Nawiedzenia³⁸, któremu przyświecały bardziej praktyczne cele. Dokument sprowadzał je do *owocnej realizacji prac przygotowawczych [...] oraz ich duszpasterskiego dokonania w dniach Nawiedzenia*. Jego zadaniem było czuwanie nad właściwym przebiegiem wszystkich prac przygotowawczych oraz służenie pomocą w ich realizacji, m.in. poprzez zapewnienie im odpowiedniej koordynacji w ramach archidiecezji. Przewodniczącym komitetu został bp Jan Czerniak, a na pozostałych członków powołano księży: Jana Kubickiego, Jerzego Skórcza, Bolesława Dzierwę, Mariana Wróblewicza, Bogdana Wojtusia, Bronisława Michalskiego, Zbigniewa Domagalskiego oraz kapłanów poszczególnych dekanatów, skierowanych do tej pracy przez księdza dziekana. W trzecim ogłoszonym tego

³⁵ Teczki Pomocy Nawiedzenia, t. VII/2, s. 77–78.

³⁶ Wypowiedzi duszpasterzy: np. ks. Stanisława Błażejczaka (Fanianowo), ks. Mariana Puzdrakiewicza (Pogorzelica), ks. Józefa Batkowskiego (Toruń-Podgórze).

³⁷ Dekret ks. Prymasa, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie, N. 160/77/PR.

³⁸ Tamże, N. 161/77/PR.

dnia dekretem ordynariusza zawarte zostały specjalne opracowania na uroczystości Nawiedzenia oraz misji i rekolekcji poprzedzających to wydarzenie. Dotyczyły one m.in. zezwoleń na binacje Mszy Świętych w dni powszednie, poszerzenie możliwości używania formularzy mszalnych o Matce Bożej, korzystania z dyspensy postnej, udzielania dyspensy od zapowiedzi przedślubnych, władzy rozgrzeszania z cenzur zastrzeżonych ordynariuszowi. Celem ich było stworzenie jak największej możliwości szafarstwa łaski³⁹. W czasie obrad kongregacji przekazana została duszpasterzom opracowana przez zespół roboczy „Teczka Pomocy Nawiedzenia”. Na całość tego zestawu złożyło się początkowo sześć tomów maszynopisu, zawierających kolejno:

- I. Podstawowe założenia teologiczno-duszpasterskie Nawiedzenia oraz najważniejsze decyzje pasterskie dotyczące przygotowań do tej uroczystości.
- II. Materiały homiletyczne na czas przygotowań do Nawiedzenia.
- III. Materiały do katechez.
- IV. Pomoce na dobę Nawiedzenia.
- V. Przemówienia, wiersze i misteria maryjne.
- VI. Pomoce plastyczne.

Przewidywano przygotowanie i dołączenie kolejnej, siódmej teczki, której treścią miały się stać wszelkie opracowania i pomoce dotyczące Nawiedzenia, a powstałe po kwietniu 1977 r.⁴⁰. Konieczność wydania dalszych pomocy dla przygotowania rodzin sprawiła, że teczkę VII rozdzielono na dwa zeszyty. Pierwszy wypełniły materiały do przygotowania rodzin, drugi pozostawiono do wspomnianych uprzednio opracowań i pomocy. W celu rozpropagowania materiałów znajdujących się w „Tezkach Pomocy Nawiedzenia” część z nich ukazała się na łamach miesięcznika diecezjalnego „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej”. W całości wydrukowano teczkę nr I⁴¹ oraz w znacznej części teczkę nr IV, zawierającą materiały na dobę Nawiedzenia⁴². Ze względu na ingerencję cenzury państwowej nie ukazał się tekst nabożeństwa na cmentarzu, odprawianego podczas Nawiedzenia jako podziękowanie przodkom za dar wiary. Odrzucony przez cenzurę tekst dotarł do rąk duszpasterzy w formie maszynopisu⁴³. Pośród wydanych materiałów zawartych w zeszycie nr I istotnym

³⁹ „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 6 (1977), s. 129–130.

⁴⁰ *Kronika Nawiedzenia*, t. I, s. 26.

⁴¹ „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 6 (1977), s. 122–143.

⁴² „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 7–8 (1977), s. 146–167.

⁴³ *Kronika Nawiedzenia*, t. I, s. 28.

okazały się „Wskazania pasterskie do kapłanów przed Nawiedzeniem Jasnogórskiej Pani”, ogłoszone przez kard. Stefana Wyszyńskiego, oraz *Instrukcja duszpasterska o Nawiedzeniu Kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w Archidiecezji Gnieźnieńskiej*. Ten ostatni dokument wskazał założenia i cele Nawiedzenia, które miało stać się spotkaniem z Matką Wiary, z Matką Życia Bożego, z Matką Pomagającą i z Matką Wielbiącą Boga. Spotkanie to stawiało sobie za cel odrodzenie religijno-moralne Kościoła Gnieźnieńskiego. W dalszych częściach przedstawił ramy organizacyjne Nawiedzenia na poziomie archidiecezji (wspomniane już Komitety: Komitet Organizacyjny Nawiedzenia i Komitet Wykonawczy Nawiedzenia), dekanatów i parafii. Instrukcja w kolejnych swych częściach omawiała etapy przygotowań do Nawiedzenia jak i ramowy obraz przebiegu uroczystości w parafii.

22 maja 1977 r. rozpoczął swą działalność Komitet Wykonawczy Nawiedzenia⁴⁴. W trakcie spotkania podjęto kwestie duszpasterskiego wykorzystania zespołów parafialnych pomocników Nawiedzenia, widząc w nich nie tylko niezbędny element przygotowań, ale również i wyjątkową okazję do ożywienia parafialnego apostołatu świeckich, a zwłaszcza Parafialnych Rad Duszpasterskich i Parafialnych Zespołów Maryi Matki Kościoła⁴⁵. Zajęto się również znaczeniem dekoracji w religijnym przeżyciu Nawiedzenia. Stanowiły one nie tylko znak powitania Ikony Maryi i oddania jej czci, lecz również akt wyznania wiary, będąc odważnym złożeniem świadectwa o żywej obecności Kościoła w polskiej rzeczywistości końca lat 70. XX w. Spełniać miały również ważną funkcję informacyjno-apostolską względem ludzi, którzy na co dzień utracili więź z Kościołem lub też wzrastali w atmosferze obojętności religijnej. Przedstawione na Kongregacji Księży Dziekanów (22 kwietnia 1976 r.) wspomniane już pierwsze całościowe opracowanie duszpasterskiego programu Nawiedzenia „W oczekiwaniu Nawiedzającej Matki” nakreślało również ramy duchowego przygotowania duchowieństwa⁴⁶. Oprzeć się miało na rekolekcjach całego Prezbiterium Kościoła Gnieźnieńskiego w 1977 r., pielgrzymkach na Jasną Górę⁴⁷ oraz do diecezjalnych sanktuariów maryjnych, a także na wspólnej modlitwie u grobu św. Wojciecha (23 kwietnia 1977 i 23 kwietnia 1978 r.). W drugiej połowie 1976 r. rozpoczęto przygotowania

⁴⁴ Teczki Pomocy Nawiedzenia, teczka VII/2, s. 87–90.

⁴⁵ Tamże, s. 189–192.

⁴⁶ Teczki Pomocy Nawiedzenia, teczka I, s. 23–24.

⁴⁷ Dokument ten określił czas pierwszej pielgrzymki na lipiec 1977 r., do jej realizacji doszło w dniach 25–26 IX 1977 r.

do specjalnych rekolekcji dla wszystkich kapłanów archidiecezji. Ze względu na ich nawiedzeniowy charakter próbowano zorganizować je na Jasnej Górze⁴⁸. Okazało się jednak, iż jest to niemożliwe. Pismem z dnia 13 sierpnia 1976 r. powiadomiono księży dziekanów o lokalizacji i o terminach zamierzonych rekolekcji. Ich miejscem stały się: Prymasowskie Wyższe Seminarium Duchowne w Gnieźnie, klasztor oo. Paulinów w Biechowie i klasztor w Niepokalanowie⁴⁹. Do udziału w nich zostali zobowiązani wszyscy kapłani. Pierwsza seria tych rekolekcji prowadzona przez bpa Czesława Lewandowskiego z Włocławka odbyła się w Biechowie od 12 do 16 kwietnia 1977 r.⁵⁰. W kilkanaście dni później (25–29 kwietnia 1977 r.) w tym samym miejscu miała miejsce pod kierunkiem bpa Albina Małysiaka z Krakowa druga seria⁵¹. Kolejne miały miejsce w Niepokalanowie od 20 do 30 czerwca 1977 r. (prowadzący – bp Władysław Miziołek), w Gnieźnie w gmachu Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego (4–8 lipca, 8–12 sierpnia oraz 16–19 sierpnia)⁵². Prowadzącymi byli: ordynariusz gdański – bp Lech Kaczmarek, koszalińsko-kołobrzeski – bp Ignacy Jeż oraz biskup pomocniczy z Katowic Czesław Domin. Spotkania rekolekcyjne od 20 do 23 września oraz od 7 do 11 listopada 1977 r., odbywające się w Biechowie, a przeprowadzone przez ojca redemptorystę⁵³ i o. Jerzego Tomzińskiego OSPPE, zakończyły dzieło rekolekcji kapłańskich. Łącznie w ośmiu seriach wzięło udział 481 kapłanów⁵⁴.

Od 5 do 9 września 1977 r. pod przewodnictwem bpa Jana Czerniaka miały miejsce rejonowe dni skupienia i modlitwy kapłanów w kilku maryjnych ośrodkach archidiecezji (Gniezno, Bydgoszcz, Markowice, Górka Klasztorna, Golina). Część modlitewną spotkań stanowiła Msza Święta koncelebrowana wraz z rozważaniem o. Jerzego Tomzińskiego OSPPE „Kapłan wobec tajemnicy Nawiedzenia”. W części duszpasterskiej dokonano wymiany spostrzeżeń i doświadczeń z przeprowadzonych już prac przygotowawczych, zwłaszcza w odniesieniu do misji św. „Refleksje misjonarza z trasy Nawiedzenia” przedstawił o. Henryk Bernacki CSsR. Jego wypowiedź została

⁴⁸ *Kronika Nawiedzenia*, t. I, s. 16.

⁴⁹ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie, l.dz. 5069/76/III.

⁵⁰ „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 5 (1977), s. 116.

⁵¹ „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 9–10 (1977), s. 196.

⁵² „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 11–12 (1977), s. 247.

⁵³ *Kronika Nawiedzenia* nie podaje jego imienia ani też nazwiska. Możliwe, iż chodzi tu o o. Henryka Bernackiego.

⁵⁴ *Kronika Nawiedzenia*, t. I, s. 29.

uzupełniona przez ks. Henryka Brunke SDB. W spotkaniach tych wzięło udział 372 kapłanów⁵⁵.

Od 25 do 26 września 1977 r. reprezentanci duchowieństwa i wiernych ze wszystkich parafii archidiecezji udali się na Jasną Górę, aby przed obrazem Matki Bożej Częstochowskiej modlić się o dobre duchowe przygotowanie Kościoła Gnieźnieńskiego na spotkanie z Nawiedzającą Panią Jasnogórką⁵⁶. Modlono się również za papieża Pawła VI, który w dniu rozpoczęcia pielgrzymki przeżywał 80. rocznicę urodzin oraz za ks. kard. Stefana Wyszyńskiego, który przebywając w szpitalu po operacji, nie mógł osobiście przewodniczyć pielgrzymce. W modlitwie na Jasnej Górze uczestniczyli biskupi Jan Czerniak i Jan Michalski, 300 kapłanów oraz około 5 tys. wiernych.

26 października w Gnieźnie i 28 października 1977 r. w Bydgoszczy miały miejsce spotkania robocze z duszpasterzami parafii, które jako pierwsze przeżywać miały uroczystości Nawiedzenia. Spotkaniom tym przewodniczył bp Jan Czerniak. Podjęto zagadnienia szczegółowego ustalenia trasy przejazdu, zarówno w ośrodkach miejskich, jak i pomiędzy poszczególnymi parafiami. Omówiono program przyjęcia obrazu z archidiecezji poznańskiej, ustalając, że powitanie Ikony Nawiedzenia w Gnieźnie oraz pierwsza doba jej pobytu będą miały charakter ogólnodiecezjalny. Zajęto się również kwestią dekoracji tras i świątyń, jak i całokształtem posług duszpasterskich i sakramentalnych w czasie uroczystości peregrynacyjnych⁵⁷.

Kolejne spotkania duszpasterzy miały miejsce w lutym i w marcu 1978 r.⁵⁸. Na zebraniu przedstawicieli dekanatów: gnieźnieńskiego, pobiedzkiego, trzemeszeńskiego i mogileńskiego, 1 lutego 1978 r. w Gnieźnie, zajęto się przejazdem obrazu z Poznania do Gniezna i jego dalszą wędrówką Szlakiem Piastowskim. Zwrócono szczególną uwagę na ponadparafialny wymiar uroczystości Nawiedzenia w parafii Dziekanowice, na której terenie leży historyczny Ostrów Lednicki. Kwestię dopracowania przebiegu trasy, przejazdu i wystroju parafii podjęto w trakcie duszpasterskich spotkań w Bydgoszczy (17 lutego 1978 r.), w Inowrocławiu (14 marca 1978 r.) i w Gnieźnie (16 marca 1978 r.)⁵⁹.

Proces przygotowania duchowieństwa archidiecezji do Nawiedzenia uwieńczyła pielgrzymka kapłańska na Jasną Górę, która odbyła

⁵⁵ Tamże, s. 32.

⁵⁶ „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 11–12 (1977), s. 249.

⁵⁷ Teczki Pomocy Nawiedzenia,teczka VII/2, s. 92–95.

⁵⁸ Tamże, s. 98–100.

⁵⁹ Tamże, s. 101–107.

się 3 maja 1978 r. Tradycją stało się, iż w tym dniu na Jasnej Górze spotykali się przedstawiciele diecezji, które w danym roku kończyły lub też rozpoczynały dzieło Nawiedzenia. 80-osobowa grupa kapłanów wraz z ordynariuszem ks. kard. Stefanem Wyszyńskim i biskupami Janem Czerniakiem i Janem Michalskim w imieniu całego prezbiterium i Ludu Bożego archidiecezji prosiła Najświętsza Maryję Pannę o Nawiedzenie Kościoła Gnieźnieńskiego w kopii Jej Jasnogórskiego Obrazu⁶⁰.

Przygotowanie wiernych do peregrynacji objęło zarówno płaszczyznę duchową, jak i materialną. W procesach tych szczególną uwagę zwrócono na stronę wewnętrzną; niemniej zachęcano również wiernych do podjęcia przygotowań zewnętrznych, z troską o należyty wygląd kościołów, budynków parafialnych, by przez zewnętrzny ład i porządek obiektów i miejsc świętych bardziej widoczna stała się dla wszystkich czystość i ład duchowy wspólnot parafialnych. Przygotowanie duchowe całej archidiecezji wiąże się swymi początkami z dziękczynną pielgrzymką przedstawicieli Kościoła Gnieźnieńskiego na Jasną Górę (26 sierpnia 1975 r.) za łaskę 975-lecia metropolii gnieźnieńskiej, w czasie której modlono się w intencji oczekiwanego Nawiedzenia rodzin parafialnych przez Obraz Matki Bożej Jasnogórskiej⁶¹. 11 września 1976 r. ordynariusz diecezji ks. kard. Stefan Wyszyński skierował list do wszystkich kapłanów i wiernych z wezwaniem do podjęcia w parafiach i rodzinach modlitwy różańcowej w intencji duchowych przygotowań do Nawiedzenia⁶². W kolejnym liście ks. kard. Prymasa znalazła się zachęta zalecająca duszpasterzom wykorzystanie w duchowym i modlitewnym przygotowaniu wiernych zbliżających się nawiedzin kołędowych oraz wznowienie w parafiach od stycznia 1977 r. praktyki nawiedzenia obrazu jasnogórskiego w rodzinach⁶³. Wspólna wielogodzinna modlitwa owocowała odnową życia religijnego rodzin przez spowiedź i Komunię św.

Jednym z istotnych elementów przygotowania rodzin na uroczystość Nawiedzenia były przeprowadzane od grudnia 1975 r. dni skupienia dla małżeństw. Przeciętnie gromadziły po 2–3 małżeństwa z każdej parafii, a więc około 750 osób. Według zamierzeń organizatorów

⁶⁰ *Kronika Nawiedzenia*, t. I, s. 57–58.

⁶¹ Tamże, s. 8.

⁶² List do wszystkich kapłanów i wiernych z wezwaniem do podjęcia w parafiach i rodzinach modlitwy różańcowej w intencji duchowych przygotowań do Nawiedzenia, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie, l.dz. 5230/76/PR.

⁶³ *Kronika Nawiedzenia*, t. I, s. 18.

(ks. Bogdan Wojtuś, ks. Zbigniew Domagalski i Zofia Wiśniewska) uczestnicy tych spotkań stanowili grupę animatorów dla podobnych spotkań, które od połowy 1977 r. przeprowadzano w parafiach archidiecezji. Ich celem było przygotowanie małżeństw do oddania swych rodzin Matce Bożej⁶⁴. Dzieło to podjęto również wobec tych, którzy zamierzali dopiero rozpocząć wspólne życie małżeńskie. 16 grudnia 1977 r. w sanktuarium Matki Bożej Pięknej Miłości w Bydgoszczy przeprowadzono ogólnobydgoski dzień skupienia dla około 300 narzeczonych, którzy w okresie Bożego Narodzenia zamierzali przyjąć sakrament małżeństwa⁶⁵.

Poczynając od 28 sierpnia, do 11 grudnia 1977 r. odbyło się 14 pielgrzymek parafialnych do sanktuariów maryjnych znajdujących się na terenie archidiecezji. W tym pielgrzymowaniu wzięło udział ponad 30 tys. wiernych oraz około 250 kapłanów. Głównym celem pielgrzymek była modlitwa w intencji uproszenia łask Nawiedzenia. Czas ten poświęcono na ćwiczenie śpiewów maryjnych, jak również zapoznanie wiernych w trakcie dwóch rozważań z celami duchowymi Nawiedzenia, jak i znaczeniem dekoracji w religijnym przeżyciu uroczystości peregrynacyjnych. Modlitwom tym przewodniczyli biskupi Jan Czerniak i Józef Michalski⁶⁶.

Podjęto także działania zmierzające do przygotowania na wydarzenie Nawiedzenia ludzi młodych. W nocy z 28 na 29 maja 1977 r. w Sanktuarium Matki Bożej Pięknej Miłości na całonocnym czuwaniu zebrała się młodzież Bydgoszczy. W tym samym mieście młodzież studencka skupiona przy kościele św. Trójcy spotykała się na comiesięcznej godzinie modlitwy i skupienia. Wiele osób podjęło modlitwę różańcową w intencji uproszenia jak najobfitszych łask Nawiedzenia. Przygotowaniem objęto również młodzież pracującą. W ogólnodiecezjalnej pielgrzymce dziewcząt pracujących na Jasną Górę (28–29 czerwca 1977 r.) wzięło udział 214 uczestniczek. Akcentu Nawiedzenia nie zabrakło w przeprowadzonych latem 1977 r. rekolekcjach dla wspólnot oazowych, lektorów, starszych ministrantów i scholi dziewczęcych. Wzięło w nich udział blisko 600 uczestników⁶⁷. 4 i 11 grudnia 1977 r. w Gnieźnie i w Bydgoszczy miały miejsce adwentowe dni skupienia dla lektorów (ok. 200 osób), które były poświęcone

⁶⁴ Tamże, s. 9.

⁶⁵ Tamże, s. 42.

⁶⁶ B. Wojtuś, *Założenia teologiczno-duszpasterskie Nawiedzenia Matki Bożej*, „Studia Gnieznensia” 1978, t. IV, s. 64; „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 1–2 (1978), s. 39.

⁶⁷ *Kronika Nawiedzenia*, t. I, s. 32.

szczegółowemu rozważeniu zadań i sposobu udziału lektorów w przygotowaniach na uroczystości Nawiedzenia.

Przygotowaniem objęto także osoby zaangażowane w pracę i działalność duszpasterską parafii. W Wągrowcu odbyły się trzy serie zamkniętych rekolekcji dla ponad 90 instruktorów życia rodzinnego. Tematyka refleksji koncentrowała się wokół hasła Nawiedzenia „Nawracajcie się i wiercie w Ewangelię”⁶⁸. Na oddzielnych konferencjach spotkali się również organiści. Podczas spotkań w Gnieźnie, Jarocinie, Inowrocławiu i Bydgoszczy (17–18 listopada i 24–25 listopada 1977 r.) zostali oni zapoznani ze znaczeniem i stroną muzyczną Nawiedzenia⁶⁹.

W Polskiej Wsi (3–4 grudnia 1977 r.) miało natomiast miejsce skupienie rekolekcyjne dla parafialnych pomocnic charytatywnych, w którym uczestniczyło ponad 70 osób⁷⁰. Już 17 grudnia 1976 r. w Gnieźnie dniem skupienia dla członkiń Rady Katechetycznej Archidiecezji Gnieźnieńskiej, na którym omówiono temat „Rola Pomocników Maryi – Matki Kościoła w pracy katechetycznej”, rozpoczęto przygotowania środowiska katechetów⁷¹. W miarę zbliżania się daty uroczystości peregrynacyjnych przygotowano odpowiednie modlitwy, nauki i zachęty, z których korzystano podczas liturgii jak i nabożeństw okresowych (majowe, październikowe) w parafiach. W rozkładzie tematycznym katechez przewidziano trzy godziny lekcyjne na omówienie Nawiedzenia według tekstów i materiałów zawartych w teczce nr III pomocy duszpasterskich⁷².

Trzy niedziele poprzedzające rozpoczęcie misji św., zgodnie z sugestiami zawartymi w teczce nr II pomocy duszpasterskich, miały skoncentrować się na tematyce Nawiedzenia. Jak można przekonać się z wypowiedzi duszpasterzy, parafie wychodziły ponad zalecane im zadania. Niektóre wspólnoty parafialne gromadziły się na wspólnej Eucharystii w intencji owocnego przeżycia doby Nawiedzenia raz w miesiącu przez dziewięć miesięcy lub też przez dziewięć niedziel poprzedzających Nawiedzenie, w czasie których głoszone były specjalne kazania⁷³. Warto nadmienić, iż podjęto w tej intencji również

⁶⁸ Tamże, s. 31.

⁶⁹ Tamże, s. 41.

⁷⁰ Tamże, s. 42.

⁷¹ Biuro Prasowe Sekretariatu Episkopatu Polski, 1977, nr 1, s. 17.

⁷² 29 IX 1978 r. Wydział Nauki Katolickiej przekazał dekanatom dalsze pomoce. Były to propozycje dwóch katechez oraz misterium maryjnego dla dzieci starszych.

⁷³ Ks. L. Biłicki (Powidz), ks. K. Hildenbrand (Bydgoszcz, parafia św. Stanisława).

post o chlebie i wodzie (parafie: św. Piotra i Pawła w Toruniu i św. Andrzeja w Szubinie)⁷⁴.

26 stycznia 1976 r. skierowano prośbę do ordynariusza diecezji włocławskiej w celu zasięgnięcia informacji o zgromadzeniu lub zespołach misjonarskich, które sprawdziły się podczas misji Nawiedzenia. Po uzyskaniu opinii Kuria Metropolitalna zdecydowała się na wybór trzech zgromadzeń: Chrystusowców, Redemptorystów i Salezjanów, do których w marcu 1976 r. skierowano pismo kurialne z zapytaniem, czy mogą i w jakim stopniu służyć w przeprowadzeniu misji. Pozytywna odpowiedź ojców redemptorystów i księży salezjanów oraz zapowiedziany przez nich zakres pomocy pozwoliły Kurii Metropolitalnej na zapewnienie wszystkim parafiom archidiecezji pośrednictwa w pozyskaniu odpowiednich zespołów misjonarskich. Wiadomość tę przekazano dekanatom z początkiem maja 1976 r. z zaznaczeniem, że nie dotyczy to tych parafii, które już wcześniej zapewniły sobie misjonarzy we własnym zakresie. Pismem z dnia 14 maja 1976 r. ks. kard. Stefan Wyszyński wyraził aprobatę dla całkowitego wykorzystania współpracy z oo. redemptorystami i księżmi salezjanami, w wyniku czego doszło do zorganizowania spotkania w Gnieźnie (22 maja 1976 r.) z przedstawicielami obu zgromadzeń. Odbyło się ono pod przewodnictwem bpa Jana Czerniaka. Ze strony zaproszonych zgromadzeń uczestniczyli o. Henryk Bernacki CSsR i ks. Czesław Urbaniak SDB, natomiast ze strony Wydziału Duszpasterskiego Kurii Metropolitalnej: ks. Jan Kubicki, ks. Bogdan Wojtuś, ks. Bronisław Michalski⁷⁵. W czasie tego spotkania ustalono, że redemptoryści, dysponujący 30 zespołami misjonarzy, usłużą 211 parafiom, a salezjanie, posiadający sześć ekip misjonarskich, 76 parafiom. 25 parafii postarało się o misjonarzy we własnym zakresie. Byli nimi: oblaci, jezuita, pallotyni, Misjonarze CM, Misjonarze św. Rodziny, duchacze i franciszkanie. Postanowiono, że misjonarze wyznaczają terminarz misji dla poszczególnych parafii, który z kolei otrzyma także Kuria Metropolitalna; rekolekcje będą rozpoczynały się w niedziele i trwały osiem pełnych dni; termin spowiedzi będą ustalali rekolekcjoniści, a o ostateczną liczbę spowiedników zatroszczy się cały dekanat⁷⁶. W liście ks. Prymasa z 15 sierpnia 1977 r. do misjonarzy, obok zadań i celów stawianych wspólnocie diecezjalnej w obliczu

⁷⁴ Wypowiedź ks. J. Krokosa.

⁷⁵ *Kronika Nawiedzenia*, t. I, s. 12.

⁷⁶ *Teczki Pomocy Nawiedzenia*, teczka VIII/2, s. 72.

Nawiedzenia, zostały ukazane także i trudności lokalnego Kościoła. Poruszone zostały m.in. kwestie: uświęcania rodziny, przeżycia niedzieli jako Dnia Pańskiego, duszpasterstwa powołań, jak również odnowy życia parafii poprzez osobiste nawrócenie i podjęcie odpowiedzialności za rozwój i życie Kościoła. List ten zawierał zaproszenia dla misjonarzy na uroczystości odpustowe św. Wojciecha (25 kwietnia 1978 r.), w czasie, których otrzymali uroczyste błogosławieństwo udzielone przez ks. Prymasa historycznym zabytkowym Ewangelia-rzem. Przeprowadzonym misjom towarzyszyło szereg specjalnych nabożeństw, np.: wynagradzające za grzechy przeciwko życiu nienarodzonych i nadużywanie alkoholu; błagalne – o wzrost wiary, o pojednanie w rodzinach itp. Położono szczególny nacisk na przygotowanie do sakramentu pokuty. Trud podjęty przez misjonarzy znalazł swój oddźwięk w ocenie i wypowiedziach duszpasterzy. Zauważono, że parafie rozmodliły się, rozśpiewały, że wzrosła wzajemna życzliwość między ludźmi. Pojawiło się większe zainteresowanie życiem Kościoła. O samych misjonarzach w opiniach nadesłanych do Kurii Metropolitalnej w większości wypowiedzi znajdują się słowa uznania, choć nie brak i krytyki. Pisano, że misjonarze pracowali gorliwie⁷⁷, co przejawiało się m.in. w *niespożytej energii*⁷⁸, *wielkim zapale*⁷⁹, *posłudze konfesjonatu*⁸⁰, *zaangażowaniu osobowym w momencie głoszenia słowa Bożego*⁸¹, *w sumiennym potraktowaniu obowiązku*⁸². Znalazły się również głosy stwierdzające pewne braki w działalności misyjnej. Dotyczyły one m.in. nikłego lub też prawie nieobecnego w naukach rekolekcyjnych elementu maryjnego⁸³, pominięcia w nich tematyki trzeźwości i powołaniowej⁸⁴ oraz niskiego poziomu wygłoszonych konferencji. Niekwestionowany jest fakt, iż przeprowadzone misje cieszyły się ogromnym zainteresowaniem wiernych. Liczba uczestniczących przeszła najśmielsze oczekiwania. Znamienne jest zdanie jednego z duszpasterzy, iż *ludzie szli tłumnie na nauki, choć mówcy nie byli najlepsi*⁸⁵. Licznemu uczestnictwu w misjach nie

⁷⁷ Ks. J. Nowaczyk (Trzemeszno), ks. Z. Okoński (Duszno), ks. L. Zgorzelak (Pieranie).

⁷⁸ Ks. E. Koźlinka (Łasko Wielkie), ks. R. Buzala (Wąwelno), ks. T. Adamski (Sławno).

⁷⁹ Ks. M. Kałężny (Orzechowo), ks. K. Stelmaszyk (Pobiedziska), ks. S. Figas (Witaszyce).

⁸⁰ Ks. S. Pietrzak (Czeszewo), ks. Cz. Mucha (Grabowo Król.), ks. Degórski (Jarocin).

⁸¹ Ks. F. Wieczorek (Kretków), ks. M. Puzdrakiewicz (Pogorzelnica).

⁸² Ks. J. Kątny (Wilkowyja), ks. J. Kozłowski (Żerków), ks. L. Bresiński (Miłosław).

⁸³ Ks. L. Bilicki (Powidz), ks. A. Knast (Rogowo), ks. H. Grabias (Wągrowiec).

⁸⁴ Ks. J. Batkowski (Toruń-Podgórze).

⁸⁵ Ks. W. Kierzek (Września).

przeszkodziły ani prace polowe⁸⁶, ani fatalne warunki atmosferyczne⁸⁷ (zima 1978/1979 była bardzo ostra i mroźna).

15 sierpnia 1977 r. w uroczystość Wniebowzięcia NMP, obok wspomnianego już listu do misjonarzy, ks. kard. Prymas Stefan Wyszyński skierował do papieża Pawła VI list-petycję informujący o Nawiedzeniu Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej w archidiecezji gnieźnieńskiej. Na uroczystości rozpoczęcia peregrynacji zostali zaproszeni: księża biskupi, członkowie Konsulty Wyższych Przełożonych Zakonnych, przedstawiciele KUL-u i ATK⁸⁸. 16 maja 1978 r. zostało odczytane we wszystkich parafiach „Zaproszenie kapłanów i wiernych do uczestnictwa w uroczystości rozpoczęcia Nawiedzenia kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w Archidiecezji Gnieźnieńskiej”, skierowane do wiernych przez kard. Stefana Wyszyńskiego.

Faktograficzny opis przebiegu Nawiedzenia

W niedzielę 21 maja 1978 r., w uroczystość Trójcy Świętej, po uroczystościach pożegnalnych, kończących trwające od 7 listopada 1976 r. Nawiedzenie archidiecezji poznańskiej, drogą przez Biskupice, gdzie nastąpiło pierwsze powitanie na ziemi gnieźnieńskiej⁸⁹, Pobiedziska i Łubowo, wśród licznie obecnych na całej trasie przejazdu wiernych, Wędrująca Ikona Jasnogórskiej Pani przybyła do Gniezna. Samochód-kaplica przewożący Obraz Nawiedzenia eskortowany był przez 240 samochodów i motocykli asysty. Dekoracje pojawiły się nie tylko na samej trasie (na drodze z Poznania do Gniezna powstało m.in. ponad 40 bram powitalnych⁹⁰), ale także, co było ogromnym zaskoczeniem, w miejscach mało widocznych, np. w oficynach i oknach od strony podwórek. Szczególnie było to widoczne na nowych osiedlach Gniezna: Tysiąclecia i Winiary, które znalazły się w położeniu peryferyjnym wobec drogi przejazdu, jak i miejsca samych uroczystości⁹¹. Rozpoczęcie Nawiedzenia zgromadziło, jak szacowano, blisko 50 tys. wiernych⁹². Obecnych było 41 biskupów, 250 kapłanów, wielu braci i siostr zakonnych, kleryków oraz licznie zgromadzonych

⁸⁶ Ks. R. Kołodziejczak (Parlin), ks. S. Błażejczak (Fanianowo).

⁸⁷ Ks. S. Sobczak (Gniezno), ks. W. Beńka (Wroczyń), ks. F. Jankowski (Łopienno).

⁸⁸ Teczki Pomocy Nawiedzenia, teczka VII/2, s. 23–28.

⁸⁹ *Kronika Nawiedzenia*, t. I, s. 63.

⁹⁰ Tamże, s. 64.

⁹¹ Tamże, s. 66.

⁹² Tamże, s. 67.

delegatów parafii z feretronami i sztandarami. Wśród zaproszonych gości byli m.in. ks. kard. William Baum z Waszyngtonu i ks. kard. Karol Wojtyła z Krakowa, wyżsi przełożeni zakonów z różnych stron Polski oraz delegacje: Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z rektorem o. Mieczysławem Krąpcem, Akademii Teologii Katolickiej pod przewodnictwem ks. rektora Jana Stępnia i Papieskiego Fakultetu Teologicznego z Poznania z ks. rektorem Ludwikiem Wciórką⁹³. O godzinie 15.00 we wszystkich świątyniach archidiecezji gnieźnieńskiej 15-minutowym biciem dzwonów obwieszczono początek Nawiedzenia w Kościele Gnieźnieńskim. Obraz Nawiedzenia, gdy dotarł na główny plac miasta, który w owych czasach nosił miano placu Bohaterów Stalingradu, został przy dźwiękach uroczystego hejnału ukazany czterem stronom świata w wymownym znaku maryjnego pozdrowienia i błogosławieństwa, trwale związanym z maryjnym Nawiedzeniem⁹⁴. W modlitewnej procesji na ramionach mężczyzn, ojców i alumnów Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego Ikona Nawiedzenia została przeniesiona na Wzgórze Lecha, gdzie została umieszczona na specjalnym podium wkomponowanym w rozwiniętą na wiele metrów makietę błękitnego sztandaru, którego drzewce tworzyły ogromny krzyż. Na makiecie tej znalazł się również napis oddający całą skomplikowaną ówczesną sytuację Kościoła w Polsce: „Spod znaku Maryi – stajemy jak Ojce, my Polska, my Naród, lud Twój”. Fakt ten potwierdziło dziesięć uderzeń dzwonu św. Wojciecha, podkreślających dziesięciowiekową obecność Bogarodzicy na najstarszej ziemi piastowskiej. Po krótkim przemówieniu wikariusz Kapituły Archidiecezji Poznańskiej bp Marian Przykucki przekazał oficjalnie Obraz Nawiedzenia ks. Prymasowi Stefanowi Wyszyńskiemu. Dalszy ciąg uroczystości przebiegał według ustalonego już zwyczajowo programu. Po wysłuchaniu Ewangelii o Nawiedzeniu, śpiewie *Magnificat*, odczytaniu listu i błogosławieństwa papieskiego nastąpiło uroczyste powitanie i modlitewny hołd Wędrującej Ikonie, wyrażony w imieniu całej wspólnoty diecezjalnej przez jej przedstawicieli: kapłana, siostrę zakonną, Pomocnicę Maryi, chorą, ojców i matki oraz młodzież i dzieci⁹⁵. Hołd zakończył ks. Prymas specjalnie przygotowaną na tę

⁹³ Tamże.

⁹⁴ Informację tę uzyskałem od ks. Jana Kasprowicza, który był jednym z kronikarzy Nawiedzenia.

⁹⁵ *Kronika Nawiedzenia*, t. I, s. 66 – delegację tę stanowili: ks. proboszcz Stanisław. Dzierwa, s. Amandyna Gostomska, pallotynka, Krystyna Gałęzewska, matka, nauczycielka, współpracowniczka duszpasterstwa rodzin, Jacek Piotrowski, lekarz, Włodzimierz Suwalski, ojciec, lekarz, wraz ze swoją małżonką Hanną, nauczycielką, Bernard Adamczewski, ojciec

chwile modlitwą. Uroczystą Mszę Świętą sprawował metropolita krakowski ks. kard. Karol Wojtyła, a kazanie wygłosił pasterz archidiecezji ks. kard. Stefan Wyszyński. Po zakończeniu Eucharystii obraz procesyjnie przeniesiono do katedry, gdzie przy śpiewie *Bogurodzicy* umieszczono go na specjalnym tronie znajdującym się powyżej zażytkowej trumienki św. Wojciecha. Pozostał w bazylice katedralnej przez dwie doby (21–23 maja). Pierwszy dzień wypełniły modlitwy grup stanowych, jak i poszczególnych parafii miasta Gniezna. Miały się one stać, jak wyraził się ks. Prymas, wyrazem *wdzięczności za wszystkie łaski, jakich doznaliśmy w ciągu dziejów przez przyczynę Matki Boga i Człowieka i Królowej Polski, Pani Jasnogórskiej*. Podjęcie tej intencji w Gnieźnie nie było przypadkowe, gdyż jak określił to dalej ks. Prymas, jest ono *wyjątkową stolicą Matki Najświętszej, Jej Syna i Kościoła, jest duchowym ogniskiem, z którego cześć Maryi rozprzestrzenia się na całą ziemię polską*⁹⁶. Drugi dzień został oddany do dyspozycji parafii archikatedralnej.

Życzeniem ks. kard. Stefana Wyszyńskiego było, by Nawiedzenie Matki Bożej w Znak Jasnogórskiego Obrazu rozpoczęło się na historycznym Szlaku Piastowskim⁹⁷. 23 maja obraz przewieziono do parafii Dziekanowice, na terenie której znajduje się Ostrów Lednicki, miejsce związane z początkiem polskiej państwowości jak i chrześcijaństwa na naszych ziemiach. Z tego też względu nadano uroczystościom charakter ogólnodiecezjalny. W pierwotnych zamierzeniach Komitetu Wykonawczego Nawiedzenia uroczystości miały odbyć się nad jeziorem, naprzeciwko wyspy, na której znajdują się pozostałości palatium Mieszka I. Na samej zaś wyspie zamierzano postawić oświetlony krzyż. Wobec sprzeciwu władz państwowych uroczystości na Ostrowie Lednickim okazały się niemożliwe. Nie udało się również zrealizować sugestii bpa Jana Czerniaka, by ks. proboszcz Stanisław Adamski w czasie trwania misji udał się wraz z misjonarzami oraz z grupą wiernych na wyspę, by dziękować w tym szczególnym miejscu za dar wiary na polskiej ziemi. Kilka dni przed rozpoczęciem misji zamknięto Muzeum Pierwszych Piastów, jak również i sam

oraz Wojciech Łączkowski, chora – Janina Hemes, pomocnica Maryi – Maria Godziewska, przedstawiciele młodzieży: Teresa Godziewska i Grzegorz Krysin, dzieci: Bożena Kowalska i Leszek Świątek z kl. VII oraz Anna Wesołowska i Dariusz Januchowski z kl. IV.

⁹⁶ *Kronika Nawiedzenia*, t. VII, s. 29–30, fragment kazania wygłoszonego 22 V 1976 r. w katedrze gnieźnieńskiej w czasie Mszy Świętej o godzinie 8.00.

⁹⁷ Tamże, t. I, s. 78.

dojazd na wyspę, motywując te decyzje pilnymi i koniecznymi pracami konserwatorsko-wykopaliskowymi⁹⁸.

Ostatecznie przyjęcie Nawiedzającej Matki odbyło się przed kościołem parafialnym. Z tej okazji stanął w Dziekanowicach w centralnym punkcie wioski, na skrzyżowaniu dróg żelazny krzyż kilkumetrowej wysokości. Przy nim na powitanie Wędrującej Ikony oczekiwali wierni wraz z swoim duszpasterzem i 50 kapłanami. Nim jednak to nastąpiło, ks. kard. Stefan Wyszyński wraz z biskupami pomocniczymi pojechał wraz z obrazem nad Jezioro Lednickie. Tam, na wprost historycznej wyspy, gdzie pierwotnie miały mieć miejsce uroczystości powitalne, zatrzymano się na chwilę modlitewnego skupienia, po czym udano się do Dziekanowic. Po powitaniach i hołdzie złożonym przez przedstawicieli parafii przedstawione zostało misterium religijno-historyczne, którego treść stanowiły wydarzenia związane z Ostrowem Lednickim: wzniesienie pierwszej świątyni chrześcijańskiej ku czci Matki Bożej; narodziny, chrzest, bierzmowanie i Komunia św. Bolesława Chrobrego oraz przybycie cesarza Ottona III. Mimo deszczowej pogody, uroczystości peregrynacyjne w Dziekanowicach zgromadziły bardzo dużą liczbę wiernych⁹⁹. Z Dziekanowic Obraz Nawiedzenia (24 maja 1978 r.) został przewieziony do Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie. Początkowo pobyt obrazu w seminarium duchownym miał zapewnić właściwe jego przechowanie w czasie uroczystości Bożego Ciała, a w swej oprawie zewnętrznej ograniczyć się do wspólnoty seminaryjnej. Zamyśl ten został jednak poszerzony i przepracowany. Do wspólnej modlitwy w intencji powołań kapłańskich zaproszono mieszkańców Gniezna, a zwłaszcza członków grup apostołskich, członków Dzieła Duchowej Pomocy Powołań, ministrantów, młodzież, dzieci oraz osoby starsze¹⁰⁰. W modlitwę tę włączyli się także kapłani i siostry zakonne z terenu Gniezna. 26 maja dołączył do niej arcybiskup Zagrzebia i przewodniczący Konferencji Episkopatu Jugosławii bp Franciszek Kucharić¹⁰¹, który do zgromadzonych wiernych skierował krótkie słowo. Dalsza

⁹⁸ Tamże, t. I, s. 78–79.

⁹⁹ „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 7–8 (1978), s. 170.

¹⁰⁰ Za właściwie obraną formą peregrynacji w seminarium przemawia zdanie bpa Józefa Michalskiego zawarte w referowanej podczas sesji Konferencji Episkopatu Polski (27 IX 1978 r.) relacji o Nawiedzeniu Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej w archidiecezji gnieźnieńskiej. *Kronika Nawiedzenia*, t. VII, s. 157: *Była to szczęśliwa decyzja. Przez czas pobytu obrazu w seminarium wierni gromadzili się przy Matce Bożej, zwiedzali i seminarium, trwali na modlitwach prowadzonych bez przerwy, słuchali kazań. Szczególnie podkreślić należy wielką ilość młodych małżeństw, które przyprowadzały swoje dzieci.*

¹⁰¹ „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 9–10 (1978), s. 178.

droga Maryjnych odwiedzin prowadziła historycznym Szlakiem Piastowskim do Trzemeszna, Mogilna, Inowrocławia ku Bydgoszczy, do której wracała jeszcze trzykrotnie. Następnie Nawiedzenie przeżyły ziemie gniewkowska i inowrocławska, skąd przez Pakość obraz powędrował ku północnym krańcom archidiecezji, ku ziemi krajeńskiej. W dalszej kolejności Święta Boża Wędrowniczka podążała poprzez ziemie wągrowiecką, żnińską (Pałuki), kleckowską i gnieźnieńską ku południowym krańcom diecezji – ziemi wrzesińskiej, miłosławskiej, pleszewskiej i jarocińskiej.

Wędrówka Obrazu Nawiedzenia przekroczyła nawet granice archidiecezji. Na prośbę wikariusza generalnego diecezji chełmińskiej, bpa Zygryda Kowalskiego, 29 września 1978 r. miało miejsce dwugodzinne Nawiedzenie nowo powstałego ośrodka duszpasterskiego w Peperzynie (diecezja chełmińska)¹⁰². Peregrynacja obrazu przebiegała często w niezwykle uciążliwych warunkach atmosferycznych. *Nie wiem, czy któraś diecezja miała tak trudne warunki klimatyczne, jak właśnie Gniezno. Strumienie wody – jak gdyby wody chrzcielnej – lały się nieustannie na rozmodlone rzesze przyjmujących Kopię Obrazu* – w tych słowach Prymas kard. Stefan Wyszyński określił jesienne załamanie pogody. Najgorsze jednak miało dopiero nadejść. Zima roku 1979 była szczególnie mroźna i śnieżna. W styczniu i lutym nastąpił silny jej atak, który objął niemal całą Europę, paralizując komunikację i gospodarkę. Trudności komunikacyjne pojawiły się również na szlaku peregrynacji. Aby Obraz Nawiedzenia mógł dotrzeć ze Zdziechowej do Ignacewa Popowa (14 lutego 1979 r.), konieczna była asysta dziesięciu ciągników, z których cztery przeciągały samochód-kaplicę, zmagając się z czterometrowymi zaspami śniegu. Pogoda uniemożliwiła biskupowi Janowi Michalskiemu przybycie tego dnia na powitanie do Ignacewa Popowa¹⁰³. 15 lutego zdecydowano, że dalsze pielgrzymowanie będzie odbywało się saniami. Do Sokolnik wyruszyło więc dziewięć sań z około 50 osobami. Obraz transportowany był na stojąco, chroniony od śniegu i mrozu folią i ocieplony przez kołdrę¹⁰⁴. Wieziono go saniami przez kolejnych sześć dni peregrynacji: z Ignacewa Popowa do Sokolnik, Dębnicy, Klecka, Sławna, Kiszkowa i Dąbrówki Kościelnej. Dopiero 20 lutego mógł przybyć z Gniezna, dzięki ofiarnej pracy parafian przy odśnieżaniu drogi, bp

¹⁰² *Kronika Nawiedzenia*, t. VII, s. 106–108.

¹⁰³ Tamże, t. IV, s. 1128–1129.

¹⁰⁴ Tamże, s. 1090.

Jan Czerniak na uroczystości pożegnania do Kiszkowa. Zaistniała sytuacja pogodowa sprawiła, iż bp Jan Czerniak rozważał możliwość wstrzymania wędrówki Obrazu Nawiedzenia do czasu, gdy drogi będą już przejezdne i bezpieczne. Do przerwania peregrynacji jednak nie doszło. W dniach od 28 do 29 kwietnia 1979 r. w Ignaciewie Popowie, Sokolnikach i Dębnicy miało miejsce kilkugodzinne Nawiedzenie uzupełniające z udziałem bpa Jana Michalskiego¹⁰⁵. Warunki, w jakich obraz przewożony był zimą, sprawiły, iż rzeczą konieczną było wykorzystanie przerwy wielkanocnej w peregrynacji na jego konserwację. To z kolei pociągnęło za sobą zaniechanie projektu Dni Maryjnych na trasie toruńskiej, które nie były przewidziane w pierwotnym terminarzu¹⁰⁶. Po powitaniu Ikony Nawiedzenia w Gnieźnie (21 maja 1978 r.), po uroczystościach w Dziekanowicach i pielgrzymce Jana Pawła II do grobu św. Wojciecha¹⁰⁷, czwartym momentem peregrynacji o wymiarach ogólnodiecezjalnych były uroczystości zakończenia Nawiedzenia (23–24 czerwca 1979 r.). Rozpoczęły się one 23 czerwca 1979 r. o godzinie 21.00 ogólnognieźnieńską procesją różańcową z kościoła oo. Franciszkanów do bazyliki prymasowskiej ze stacjami przy pięciu ołtarzach. Przy każdym z nich śpiewano stosowną Ewangelię o Zwiastowaniu, Nawiedzeniu, Ukrzyżowaniu, Zesłaniu Ducha Świętego i z uroczystości Wniebowzięcia Matki Bożej. Po rozważaniach, które prowadził ks. Bogdan Wojtuś, odmawiano dziesiątkę różańca, której kolejno, przy poszczególnych stacjach, przewodniczyli biskupi: Bolesław Pylak, Władysław Bobowski, Jan Michalski, Marian Rechowicz i Edward Kisiel. W katedrze wizerunek Świętej Bożej Wędrowniczki wniesiono najpierw do Kaplicy Łubieńskich, gdzie w nastawie ołtarza znajduje się kopia obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej – milenijny dar Prymasa Tysiąclecia. Przy śpiewie *Bogurodicy* dotknięto jeden obraz o drugi na znak prośby, by milenijny obraz został obdarowany niezwykłą mocą i łaskami, jakimi wśławiona jest Ikona Nawiedzenia. Okolicznościową modlitwę związaną z tym obrzędem odmówił bp Jan Czerniak¹⁰⁸. O północy przed Obrazem Wędrującej Matki, umieszczonym nad konfesją św. Wojciecha, koncelebrowano Maryjną Pasterkę, której przewodniczył bp Jan Czerniak wraz z 12 kapłanami, związanymi w szczególny sposób z Nawiedzeniem oraz trzema kapłanami przybyłymi po pięciu latach pracy

¹⁰⁵ Tamże, t. VII, s. 148–149.

¹⁰⁶ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie, l.dz. 913/79/1.

¹⁰⁷ Szerzej o znaczeniu tego wydarzenia w rozdziale III.

¹⁰⁸ „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 1–2 (1980), s. 24.

misyjnej w Papui-Nowej Gwinei¹⁰⁹. Po Mszy Świętej trwało, aż do godziny 6 rano, nocne czuwanie wiernych, któremu przewodniczyli księża salezjanie. Przed godziną 10.00 wyprowadzono procesyjnie obraz z bazyliki katedralnej do polowego ołtarza na Wzgórzu Lecha. Mszę Świętą sprawował, wraz z biskupami Tadeuszem Szwaagrzykiem i Janem Michalskim, bp Stefan Bareła – ordynariusz diecezji częstochowskiej, która przyjmowała do siebie Obraz Nawiedzenia. Kazanie wygłosił ks. Prymas, dokonując podsumowania dzieła Nawiedzenia w Kościele Gnieźnieńskim. Po modlitwie pokonunijnej wypowiedział dziękczynną modlitwę za łaski i dar peregrynacji, wyrażoną w imieniu gnieźnieńskiego prezbiterium, misjonarzy i wiernych. Całość zakończyło wspólne wyspiewanie hymnu *Magnificat*. Około godziny 12.00 obraz został odprowadzony do rogatek miasta, gdzie na skrzyżowaniu ulic Miłostana i Warszawskiej dokonano błogosławieństwa Ikoną Nawiedzenia wiernych całej archidiecezji. Około godziny 12.45 obraz Matki Bożej Wędrowniczki przez Wrześnię, Jarocin, Pleszew podążył do diecezji częstochowskiej¹¹⁰. W zakończeniu peregrynacji wzięło udział 27 biskupów i tłumy zgromadzonych wiernych.

Peregrynacja w służbie budzenia pobożności Maryjnej

W czasie przygotowań Kościoła Gnieźnieńskiego do Nawiedzenia głównym przedmiotem refleksji teologicznej stało się pytanie: czym jest Nawiedzenie Matki Bożej w znaku Jasnogórskiego Obrazu? Odpowiedzi na nie dostarczyła analiza tekstu Ewangelii o Nawiedzeniu św. Elżbiety przez Maryję – Łk 1, 39–48, która ukazała, iż Nawiedzenie można odczytać jako spotkanie z Matką Wiary (*Błogosławiona jesteś, któraś uwierzyła*, Łk 1, 45), z Matką Życia Bożego (*Błogosławiona jesteś między niewiastami i błogosławiony jest owoc twojego łona*, Łk 1, 42), z Matką Pomagającą (*W tym czasie Maryja wybrała się i poszła z pośpiechem w góry [...] Weszła tam do domu Zachariasza i [...] pozdrowiła Elżbietę [...] Maryja pozostała u niej około trzech miesięcy*, Łk 1, 39.40.56), z Matką Wielbiącą Boga (*Wtedy Maryja rzekła:*

¹⁰⁹ *Kronika Nawiedzenia*, t. VI, s. 1713: o. Norbert Wojtala, księża: S. Grzechowiak, J. Kubicki, B. Michalski, S. Fimiak, J. Skórcz, M. Wróblewicz, B. Wojtuś, T. Wilski, R. Figiel, A. Białczyk, A. Kozakowski, A. Grzela, Z. Hanelt, K. Muszyński.

¹¹⁰ Istnieje różnica pomiędzy zaplanowanym terminarzem (patrz „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 3–4 (1978), s. 58–66) a faktycznym przebiegiem Nawiedzenia. Stąd uważam za konieczne dołączenie aneksu, w którym przedstawiona została skorygowana wersja harmonogramu peregrynacji.

wielbi dusza moja Pana i rozradował się duch mój w Bogu Zbawcy moim, Łk 1, 46–47)¹¹¹. Spotkanie z Bogarodzicą w Ikonie Jasnogórskiej miało na celu odrodzenie religijno-moralne Kościoła Gnieźnieńskiego. Modlitewne hasło Nawiedzenia „Maryjo spraw, abyśmy się nawracali i żyli według Ewangelii” akcentowało najważniejszy cel, charakter i sposób przeżywania peregrynacji. Maryjny program Nawiedzenia podążył za Chrystusowym wezwaniem „Nawracajcie się i wiercie w Ewangelię”¹¹². Z tego, czym jest peregrynacja i jakie stawia sobie cele, wynikały konkretne zadania życiowe. Pomocą w ich zgłębianiu były dokumenty Kościoła: VIII rozdział *Konstytucji dogmatycznej o Kościele „Błogosławiona Maryja Dziewica Boża Rodzicielka w tajemnicy Chrystusa i Kościoła”* (nr 52–69) Soboru Watykańskiego II oraz *Adhortacja „Marialis Cultus”* papieża Pawła VI o należyтым kształtowaniu i rozwijaniu kultu Najświętszej Maryj i Panny (szczególnie nr 17 i 18)¹¹³. Odczytywanie Nawiedzenia jako osobistego spotkania z Matką Wiary, z „Dziewicą Słuchającą” Słowa Bożego sprawiło, że zwrócono szczególną uwagę na *dochowanie wierności Bogu, Chrystusowi, Ewangelii, Kościołowi i jego Pasterzom*¹¹⁴ poprzez przestrzeganie przykazań, rozwój wiary i zachowanie dni świątecznych. Podjęto troskę o systematyczny udział dzieci i młodzieży w katechizacji oraz w pogłębianiu świadomości religijnej rodziców. Peregrynacja stała się istotnym elementem ewangelizacyjnym – pomocą w odzyskaniu wiary przez tych, którzy ją utracili i umocnieniem wiary w tych, którzy wierzą nie dość mocno¹¹⁵. Spotkanie z „Matką Życia” było wezwaniem, by przez łaskę stać się Żywą Świątynią Ducha Świętego, troszcząc się o życie Boże, a zwłaszcza korzystając z sakramentów świątecznych. Tu zwrócono szczególną uwagę na niedzielną i świąteczną Eucharystię, jak również na zaniedbania w kwestiach chrztu i małżeństwa, by związki niesakramentalne, jeśli tylko nie zachodzą uniemożliwiające przeszkody, stały się prawdziwymi sakramentalnymi małżeństwami. Wreszcie – spotkanie z „Matką Życia” było wołaniem o szacunek i troskę dla każdego poczętego życia¹¹⁶. Niesieniem pomocy w sprawach życia codziennego miało owocować spotkaniem

¹¹¹ Por.: *Instrukcja duszpasterska o Nawiedzeniu kopii Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 6 (1977), s. 130–131.

¹¹² Tamże, s. 131.

¹¹³ B. Wojtuś, *Założenia teologiczno-duszpasterskie Nawiedzenia Matki Bożej*, s. 58–59.

¹¹⁴ „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 6 (1977), s. 122–123.

¹¹⁵ B. Wojtuś, *Założenia teologiczno-duszpasterskie Nawiedzenia Matki Bożej*, s. 62.

¹¹⁶ Tamże.

z „Matką Pomagającą”. Przed duszpasterzami, jak i całą wspólnotą wierzących stało zadanie troski o godność rodziny. To posługiwanie spełniano poprzez tworzenie zespołów rodzin poświęconych Matce Bożej i w staraniu o pojednanie małżeństw skłóconych i rozbitych. Poprzez spotkanie z Matką „Wielbiącą Boga” doprowadzić chciano do pogłębienia wiary w znaczenie i moc modlitwy w życiu chrześcijańskim, a zwłaszcza w rodzinach. Miała się ona stać dziękczynieniem Bogu za 1000-letnie dziedzictwo wiary i wytrwanie w niej, za to, że w Maryi dał *nieustanną pomoc dla obrony Naszego Narodu*, za sześć wieków Jej obecności w Cudownym Wizerunku na Jasnej Górze¹¹⁷. Zadziwia fakt, iż zarówno w zaleceniach i instrukcjach kurialnych, jak i w odbiorze wiernych wydarzenie Nawiedzenia odbierane było jako rzeczywiste spotkanie z Matką Jezusa. W Teczkach Pomocy Nawiedzenia, które stanowiły obfity materiał duszpasterski, znalazły się wzory kazań i przemówień (powitalnych i pożegnalnych), konferencje, katechezy i misteria dla dzieci i młodzieży, wzory przemówień dla przedstawicieli poszczególnych stanów parafii, poczynając od ojców i matek, a kończąc na dzieciach w wieku przedszkolnym, rzadko mówi się o obrazie. W pismach tych dominuje zdecydowanie interpretacja personalistyczna. Peregrynacja postrzegana jest w powszechnej opinii jako Nawiedzenie, w którym przybywa do parafii sama Najświętsza Maryja Panna. Świadczą o tym choćby napisy na transparentach, które pojawiły się w parafiach podczas uroczystości peregrynacyjnych: „Witaj Maryjo, Bogarodzico”, „Maryjo wprowadzaj Chrystusa w nasze rodziny”, „Bądź z nami Pani Jasnogórska”, „Witaj Maryjo Matko Kościoła”, „Bądź pozdrowiona Maryjo”, „Dzisiaj pozdrawiamy Ciebie Maryjo”, „Witamy Cię, Królowo Polski”¹¹⁸. Sformułowanie „Nawiedzenie Matki Bożej” w dokumentach ukazujących wydarzenie Nawiedzenia powraca jak refren. Prymas Tysiąclecia we wskazaniach pasterskich do kapłanów przed Nawiedzeniem Jasnogórskiej Pani wyraził się, że *Na Jasnej Górze czcimy Obraz i Matkę Bożą przezeń reprezentowaną. Obraz, któremu przysługuje kult względny, uobecnia Ją i Jej macierzyńską miłość [...] Kopia Jej Obrazu Częstochowskiego, wędrująca po polskiej ziemi, pośredniczy w uobecnianiu Jej w każdej parafii i dla każdego człowieka [...] SA TO WIĘC RZECZYWIŚCIE NAWIEDZINY*¹¹⁹. Maryja nawiedza swój

¹¹⁷ „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 6 (1977), s. 132.

¹¹⁸ *Kronika Nawiedzenia*, t. 1, s. 64, 99, 153, 175.

¹¹⁹ Podkreślenie własne autora.

*lud i uobecnia się w sposób specyficzny w swoim Obrazie i poprzez swoje działanie*¹²⁰.

Od samego początku podjęto starania, by peregrynacja służyła poprawnej formie kultu maryjnego. Są one już widoczne w *Instrukcji duszpasterskiej o Nawiedzeniu obrazu Matki Bożej Częstochowskiej*, w której modlitewną obecność wiernych, szczególnie w czasie godzin nocnych, określa się mianem czuwania. Czynności tej nie określa się mianem adoracji. Po Pasterce Maryjnej czuwanie wiązano, zgodnie z przyjętym w ogólnopolskiej praktyce Nawiedzenia zwyczajem, z adoracją eucharystyczną¹²¹. Nie zawsze jednak treści dogmatu maryjnego docierały do wiernych w sposób jasny. Ksiądz T. Makowski po dokładnym przeanalizowaniu dołączonych do sprawozdań peregrynacyjnych tekstów przemówień, wygłoszonych przez duszpasterzy i wiernych z okazji Nawiedzenia, doszedł do wniosku, iż w większości przypadków nie były one ukazywane w całej pełni, a niekiedy były wręcz zamazywane¹²².

Nawiedzenie objawieniem się Kościoła, który żyje

Nawiedzenie stało się wielką łaską i duszpasterską okazją do pogłębienia i ożywienia wiary. Jak określił to 24 czerwca 1979 r., w dniu przekazania obrazu diecezji częstochowskiej ks. kard. Prymas Stefan Wyszyński: *Nawiedzenie porusza serca wszystkich – biskupów, kapłanów i ludu Bożego*¹²³. Wraz z potężnym rozbudzeniem wśród wiernych wiary i odwagi publicznego jej wyznawania wzrastała pośród nich świadomość więzi eklezjalnej, doświadczenie bycia Kościołem. To właśnie podczas peregrynacji w archidiecezji gnieźnieńskiej dopełnił się w szczególny sposób jeden z elementów wymiaru religijno-moralnego polskiego Nawiedzenia, według którego miało ono być widomym znakiem jedności Polski z papieżem. W uroczystości Zesłania Ducha Świętego (3 czerwca 1979 r.) w Gnieźnie nastąpiło bezpośrednie spotkanie Ikony Nawiedzenia z papieżem Janem Pawłem II. Obecność obrazu na szlaku papieskiego pielgrzymowania w Gnieźnie

¹²⁰ S. Wyszyński, *Wskazania pasterskie do kapłanów przed Nawiedzeniem Jasnogórskiej Pani*, „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 6 (1977), s. 124.

¹²¹ Tamże.

¹²² T. Makowski, *Pastoralne konsekwencje peregrynacji Wizerunku Matki Bożej Jasnogórskiej w Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, referat wygłoszony na dorocznej kongregacji księży dziekanów 23 IV 1980 r. w Gnieźnie, *Kronika Nawiedzenia*, t. VII, s. 473.

¹²³ S. Wyszyński, *Wszystko postawiłem na Maryję*, Paris 1980, s. 214.

– „wieczerniku polskiego Milenium” – w zadziwiający sposób wypełniło założenie, które było jednym z celów peregrynacji. W trakcie całego Nawiedzenia w archidiecezji więź ze Stolicą Apostolską była wyrażana w modlitwie w intencji papieża i poprzez odczytywanie w każdej parafii specjalnego telegramu od Ojca Świętego¹²⁴. W widoczny sposób wędrówka kopii Obrazu Jasnogórskiego umocniła nie tylko jedność z Kościołem Powszechnym, ale również stała się okazją do wzmocnienia więzi z diecezjami sąsiednimi, a nade wszystko była sposobnością sprzyjającą wzbudzeniu poczucia jedności Kościoła lokalnego w jego wymiarze diecezjalnym i parafialnym. Poprzez wzajemne odwiedziny w czasie Nawiedzenia sąsiadujących ze sobą parafii następowała integracja życia kościelnego, która obejmowała płaszczyznę ponaddiecezjalną. I tak na przykład 2 września 1978 r. do Runowa Krajeńskiego na spotkanie z Wędrującą Ikoną przybyli wraz ze swymi duszpasterzami wierni z parafii Więcbork z diecezji chełmińskiej. Przyszli oni w dwóch liczących w sumie około tysiąca osób grupach, niosąc chorągwie kościelne i śpiewając pieśni. Oprócz pielgrzymów z Więcborka przybyli licznie wierni z dwóch innych parafii diecezji chełmińskiej – Sypniewa i Kamienia Krajeńskiego¹²⁵. W gnieźnieńskim etapie Nawiedzenia uczestniczyła również diecezja poznańska. Między innymi kapłani tejże diecezji wzięli udział w uroczystościach w Jerzykowie (22–23 listopada 1979 r.)¹²⁶, a bp pomocniczy Marian Przykucki obecny był na zakończeniu Nawiedzenia w Żerkowie (16 czerwca 1979 r.)¹²⁷. Na szlaku wędrówki Ikony Nawiedzenia byli obecni także przedstawiciele diecezji częstochowskiej, która po archidiecezji gnieźnieńskiej przejmowała obraz. Autokarowe grupy pielgrzymów z Wielunia i okolic obecne były m.in. w Jarocinie – parafia św. Antoniego (6 maja), Żegocinie (11 maja) i Czermynie (12 maja)¹²⁸. Wyrazem wzrastania jedności Kościoła diecezjalnego była obecność w parafiach przeżywających Nawiedzenie biskupów Jana Czernika i Jana Michalskiego. W uroczystościach Nawiedzenia wziął udział również bp Szczepan Wesoły (Gniezno, parafie: Chrystusa Wierzyściego Kapłana, św. Wawrzyńca i kościół garnizonowy, 9–12 lutego 1979 r.). Opinie duszpasterzy potwierdzają, iż przeżywanie przez parafię Nawiedzenia wraz z biskupem było przez parafian zauważone

¹²⁴ „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 6 (1977), s. 139.

¹²⁵ *Kronika Nawiedzania*, t. III, s. 618.

¹²⁶ Tamże, t. VI, s. 1662.

¹²⁷ Tamże, t. IV, s. 1137.

¹²⁸ Tamże, t. IV, s. 1468, 1496, 1497.

i docenione¹²⁹. W wędrówce peregrynacyjnej uczestniczyli także biskupi – goście z zagranicy¹³⁰. 27 maja 1978 r. w Prymasowskim Wyższym Seminarium Duchownym i w Strzyżewie Kościelnym był obecny abp Franciszek Kucharić z Zagrzebia. 9 sierpnia na uroczystości powitania obrazu w Polanowicach przybył bp Karol Meinz-Jacobi z Trewiru, a 2 listopada parafię św. Józefa w Inowrocławiu odwiedził bp Artur Franciszek Fox z Australii. 30 października tego samego roku w Samosiecznie był abp Gilford Young z Tasmanii, który do zgromadzonych skierował znamienne słowa, będące świadectwem, iż przeżycie polskiego Nawiedzenia stało się bogactwem całego Kościoła, tworząc prostą i czytelną formę pobożności maryjnej: *Niedawno byłem w Lourdes, gdzie modliłem się przed grota, ale nigdy nie czułem się tak blisko Matki Najświętszej jak tutaj przy tym obrazie*¹³¹. Spotkanie z Nawiedzającą Matką owocowało ożywieniem wiary. Przejawiło się ono zarówno w zewnętrznym zaangażowaniu, jak i wewnętrznym, trudno uchwytnym wymiarze peregrynacji. W płaszczyźnie zewnętrznej owo niezwykle rozbudzenie wiary i przewyciężenie lęku w jej wyznawaniu odczytywane być mogło jako manifestacja, sprzeciw wobec ówczesnej ideologii otwartej walki z Kościołem i wyraz społecznego oporu wobec władzy komunistycznej. Pielgrzymowanie Wędrującej Ikony w archidiecezji gnieźnieńskiej było jednak przede wszystkim głębokim przeżyciem wiary. Ogromne zaangażowanie wiernych objawiło się już na etapie przygotowania. Niewątpliwym tego wyrazem były wykonane prace, a szczególnie dekoracje, które w dniach Nawiedzenia spełniały ważną funkcję informacyjno-apostolską względem tych, którzy znaleźli się poza Kościołem lub też poważnie zaniedbali swoje życie religijne. One sprawiły, że nie można było nie zauważyć faktu, iż dana parafia przygotowuje się i przyjmuje u siebie Nawiedzającą Matkę. Dekorowano drogi i domy, nawet te, które znajdowały się w dużej odległości od trasy przejazdowej, np. w parafii Łagiewniki Kościelne przystrojono 22-kilometrowy odcinek drogi za pomocą 12 tys. chorągiewek. W Łopiennie (25–26 lutego 1979 r.) wzdłuż trasy przejazdu obrazu umieszczono 240 choinek oświetlonych żarówkami¹³². Były również i bramy powitalne, np. na Szwedehorowie w Bydgoszczy na odcinku półtora kilometra umieszczono 70

¹²⁹ Ks. S. Sobczak (Gniezno), ks. M. Puzdrakiewicz (Pogorzelica).

¹³⁰ A. Kozakowski, *Nawiedzenie w Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, Biblioteka Katedralna Gniezno, mps 57.

¹³¹ *Kronika Nawiedzenia*, t. III, s. 747.

¹³² Tamże, t. VII, s. 169.

bram z wypisaną *Litanią loretańską*¹³³. Dekoracje i prace wykonane z okazji Nawiedzenia (jak np. malowanie kościoła, sal katechetycznych, zakup sprzętu liturgicznego) scalały parafie. Miały one i swój wymiar społeczny, co szczególnie widoczne było w nowych dzielnicach Bydgoszczy, Inowrocławia, Gniezna, Mogilna, jak i na osiedlach przemysłowych, m.in. Janikowa, Solca Kujawskiego, Barcina i Kruszewy. Integracja tych młodych społeczności następowała m.in. poprzez prosty fakt strojenia bloków oraz tworzenie i pracę „komitetu” przyjęcia Matki Bożej w konkretnym domu. Pielgrzymowaniu obrazu z parafii do parafii towarzyszyła kawalkada samochodów i motocykli, których liczba dochodziła do 270¹³⁴. Na tej niezwyklej trasie obecne były również banderki konne (np. w Kamieńcu, Kwieciszewie, Chomętowie, Broniszewicach Starych, Tursku).

Uroczystości peregrynacyjne od samego początku przybrały charakter masowy. W relacjach opisujących to wydarzenie często znaleźć można opinię, iż dla wielu stały się one przebudzeniem ze stanu obojętności wiary. Ksiądz T. Gawroński, proboszcz parafii św. Krzyża w Inowrocławiu, zapisał w swym sprawozdaniu, że *Niewątpliwie Nawiedzenie Matki Bożej było ogromnym poruszeniem serc ludzkich do Boga. Przeżywali tę uroczystość wszyscy parafianie, chociaż w różny sposób [...] Ludzie obojętni również dali dowód, że na dnię ich serc leży tęsknota za Bogiem – świadczą o tym piękne dekoracje, które zrobili na swoich domach i mieszkaniach, a jakkolwiek nie wszyscy z nich od razu pojednali się z Bogiem, to jednak ferment Bożej łaski w nich jest i w swoim czasie ta łaska zaowocuje*¹³⁵. W wypowiedziach młodzieży z fary bydgoskiej *Moje spotkanie z Matką Bożą w Jej Jasnogórskim Obrazie Nawiedzenia* odnaleźć można słowa współbrzmiające z wyżej podaną: *Uroczystość Nawiedzenia przeżyłam trzy razy. [...] Często spotykałam znajomych, którzy nie czuli Boga w kościele, nie uczestniczyli w niedzielnej Mszy św., jednak w dniu Nawiedzenia byli razem z rodzicami przed obliczem Matki Bożej, przystąpili nawet do komunii św. Myślę, że robili to szczerze przez nikogo niezmuszani. Dobrowolnie też dekorowali okna. I to był dla mnie następny powód*

¹³³ Tamże.

¹³⁴ Tamże, s. 154. O. Melchior Królik w prowadzonej przez siebie „Kronice udziału Paulinów w Peregrynacji na terenie Archidiecezji Gnieźnieńskiej i innych diecezji 1978–1980” bardzo często wspomina o wielokrotnym wyprzedzaniu przez samochód-kaplicę licznie zgromadzonych pojazdów, by móc zdążyć punktualnie na rozpoczęcie uroczystości powitania, AJG, 3701.

¹³⁵ Ks. T. Gawroński (Inowrocław).

do refleksji¹³⁶. Przebudzenie wiary dotykało poszczególnych ludzi, rodziny, parafie. W powszechnym przekonaniu uważano, iż w dniach Nawiedzenia największe miasto archidiecezji – Bydgoszcz – *przeszło samą siebie*¹³⁷. Istniała obawa, iż Bydgoszcz nie zaangażuje się zadowalająco w Nawiedzenie, gdyż znajdował się wtedy tutaj ośrodek propagandy ateistycznej i redakcja tygodnika „Fakty i Myśli”. Jednak np. uroczystości w parafii Świętych Polskich Braci Męczenników na Wyżynach zgromadziły od 40 do 50 tys. uczestników.

Represje ze strony władz komunistycznych

Fakt Nawiedzenia nie uszedł, a wręcz rzeczą niemożliwą było, by mógł ujść, uwagi władz cywilnych i Służby Bezpieczeństwa. Nie odbyło się bez utrudnień, przeszkód, a nawet i szykan z ich strony¹³⁸. Dzień po dniu I sekretarz KW PZPR Józef Majchrzak otrzymywał informacje o przebiegu Nawiedzenia. I tak według rozeznania SB w niewielkim kościele akademickim Klarysek w Bydgoszczy w uroczystościach peregrynacyjnych (14 listopada 1978 r.) miało wziąć udział: 45 księży, 30 zakonnic, 10-osobowa orkiestra dęta w ubraniach cywilnych oraz około 1000 wiernych¹³⁹! Wyzwalanej z lęku wierze przychodziło zmierzyć się z przeciwnościami. Punktem drażliwym dla władz stała się kwestia dekoracji. Częstym zjawiskiem było wprowadzanie zakazu strojenia budynków publicznych. Jeśli zostały one udekorowane, to zazwyczaj ich nie usuwano. Zdarzały się jednak przypadki, iż „niezidentyfikowane osoby” doradzały, by nie dekorować, a to, co zostało już ustrojone, demontować¹⁴⁰. Dochodziło również i do zdejmowania założonych dekoracji. Miało to miejsce zarówno w dużych ośrodkach, jak np. Inowrocław (parafia św. Mikołaja), jak i w małych, np. w Janikowie czy Drzewianowie¹⁴¹.

¹³⁶ *Moje spotkania z Matką Bożą w Jej Jasnogórskim obrazie Nawiedzenia* – wypowiedzi młodzieży katechetycznej w parafii fanej w Bydgoszczy, Biblioteka Katedralna Gniezno, mps 47.

¹³⁷ Archiwum Jasnej Góry, 3701, s. 23.

¹³⁸ AIPN Po 0062/30, Sprawa Obiektowa „Pielgrzymka 1977–1980” prowadzona przez KWMO w Pile, Wydział IV dot. Peregrynacji Obrazu MB Częstochowskiej na terenie Archidiecezji Poznańskiej 1977–1979. Dokument z 9 VIII 1978 r. przedstawia charakterystykę przygotowań do peregrynacji w części archidiecezji gnieźnieńskiej znajdującej się na terenie województwa pilskiego.

¹³⁹ AIPN By 077/335 t. 32, Informacja z dn. 15 XI 1978 r. płk. Zenona Dryndy, zastępcy Komendanta ds. SB w Bydgoszczy do I Sekretarza KW PZPR ózefa. Majchrzaka.

¹⁴⁰ *Kronika Nawiedzenia*, t. VII, s. 155.

¹⁴¹ Tamże, s. 160, 412.

Zarówno czynniki administracyjne, jak i partyjne stosowały wobec osób biorących udział w Nawiedzeniu szantaż, grożąc w wielu wypadkach utratą pracy, jak i karą grzywny. Tak było m.in. w Inowrocławiu, gdzie organa partyjne w zakładach pracy straszyły, o ile pracownicy nie usuną ze swych okien dekoracji, zwolnieniem z pracy¹⁴². W Bydgoszczy kurator i dyrektorzy szkół przeprowadzili indywidualne rozmowy z nauczycielami, posługując się i w tym przypadku argumentem przymusowego bezrobocia. Groźby te zakończyły się dla jednej osoby upomnieniem służbowym udzielonym przez dyrektora za udział we wspólnym dekorowaniu¹⁴³. W Mroczy miejsko-gminny sekretarz PZPR zorganizował przed Nawiedzeniem spotkanie nauczycieli, radnych i sołtysów oraz pracowników handlu, zabraniając im czynnego udziału w dekoracji domów w uroczystościach. I w tym przypadku posłużono się sankcją utraty pracy¹⁴⁴. Naczelnik Miasta i Gminy Mrocza wydał wręcz zakaz sołtysowi i sprzedawczyni w Drzewianowie udziału w Nawiedzeniu i dekoracji¹⁴⁵. Podobna sytuacja miała miejsce w parafii Dąbrowa, gdzie naczelnik gminy zabronił lekarzom, nauczycielom, pracownikom Urzędu Gminnego, pracownikom Gminnych Spółdzielni oraz kierownikowi mleczarni strojenia swych domów¹⁴⁶. Naczelnik gminy w Koronowie wezwał do siebie dwóch należących do partii mieszkańców Mąkowska i nakłaniał ich do niedekorowania domów na Nawiedzenie, grożąc możliwością utraty pracy¹⁴⁷. W Janowcu Wielkopolskim osobom należącym do partii, które uczestniczyły w peregrynacji, komitet PZPR zarzucił strojenie okien swych mieszkań, pomoc w przygotowaniach i osobisty udział w uroczystościach. Tu także pojawił się szantaż pozbawienia pracy lub też przesunięcia na inne stanowisko¹⁴⁸. Nie zawsze jednak presja ze strony władz ograniczała się jedynie do słów. Za udekorowanie okien swego mieszkania i udział wraz z mężem w Nawiedzeniu została zwolniona z pracy kierowniczką Urzędu Stanu Cywilnego w Łabiszynie. Podobny przypadek miał miejsce w Łobzenicy, gdzie pracę straciła kierowniczką tamtejszego Urzędu Stanu Cywilnego. Kwestia dekoracji była dla władz „solą w oku”. Hasła, które umieszczono na transparentach, spotkały się z interwencjami Urzędu do Spraw Wy-

¹⁴² Tamże, s. 410.

¹⁴³ Tamże, s. 429.

¹⁴⁴ Tamże, t. III, s. 710.

¹⁴⁵ Tamże, t. VII, s. 412.

¹⁴⁶ Tamże, t. II, s. 436.

¹⁴⁷ Tamże, t. VII, s. 428.

¹⁴⁸ Tamże, s. 436.

znań i Służby Bezpieczeństwa. Tak było m.in. w Łobżenicy, gdzie ks. proboszcza Cz. Koczorowskiego odwiedziło dwóch panów przedstawiających się jako dyrektor ds. wyznań oraz pułkownik SB, którzy domagali się usunięcia trzech napisów: „Udręczonemu Kościołowi i zmęczonej ludzkości potrzebna jest Twoja pomoc”, „My chcemy Boga w księżce, w szkole” (napis ten umieszczony był naprzeciwko komitetu PZPR i budynku szkolnego) oraz „Młodzież zawsze wierna Ewangelii, Kościołowi i jego Pasterzom”. W tej sprawie nachodzony był przez funkcjonariusza SB wikariusz ks. Z. Lewandowski. Mimo nacisków, hasła pozostały na swoim miejscu¹⁴⁹. W Archiwum IPN w Bydgoszczy zachowała się notatka o robotnikach Huty Szklą Gospodarczego w Turze, którzy wystąpili do kierownictwa zakładu z prośbą o umożliwienie im skorzystania z osinobusu¹⁵⁰ w dniu 20 listopada 1979 r. oraz zamianę dnia pracy, by móc uczestniczyć w uroczystościach w parafii w Samokłeskach. Prośba robotników spotkała się z odmową kierownictwa¹⁵¹.

Od samego początku władze czyniły wszystko, by odwrócić zainteresowanie ludzi od faktu Nawiedzenia. 21 maja 1978 r. w godzinie rozpoczęcia uroczystości urządzono w Gnieźnie z inicjatywy Komitetu Miejskiego PZPR zawody żużlowe, chociaż działacze klubowi proponowali inny termin. Próbowano także zorganizować w tym czasie biwaki dla dzieci szkolnych. Po interwencji władz kościelnych wyjazdom nie nadano charakteru obowiązkowego¹⁵². Za udział w wędrowce kopii Obrazu Jasnogórskiego przyszło płacić również i najmłodszym. 4 czerwca 1978 r. w niedzielę, kiedy obraz obecny był w Inowrocławiu, zorganizowano dla dzieci pochod, na którym obecność była obowiązkowa. Wychowawczynie Szkoły Podstawowej nr 6 im. Mikołaja Kopernika w Inowrocławiu poinformowała rodziców dzieci, które nie brały udziału w pochodzie, że otrzymują obniżony stopień z zachowania¹⁵³. Nawiedzenie dla wielu stało się okazją odzyskania odwagi w wyznawaniu wiary, a koszt przewyciężenia lęku poniosło wiele osób.

¹⁴⁹ Tamże, s. 413–418, 427.

¹⁵⁰ Osinobus – samochód do przewozu większej liczby osób na nieduże odległości, produkowany przez ZBM Osiny na bazie samochodu ciężarowego marki Star 28/29.

¹⁵¹ AIPN By 077/335 t. 32, Informacja z dn. 20 XI 1978 r. płk. Zenona Dryndy, zastępcy Komendanta ds. SB w Bydgoszczy do I Sekretarza KW PZPR Józefa Majchrzaka.

¹⁵² *Kronika Nawiedzenia*, t. I, s. 77.

¹⁵³ Tamże, s. 138.

Odnowa religijno-moralna parafii i integracja społeczności parafialnej

*Przez Nawiedzenie Matki Bożej ludzie poczuli swą siłę we wspólnocie Ludu Bożego – stali się więc odważni i śmiali w wyznawaniu wiary*¹⁵⁴. Ta opinia, wyrażona przez jednego z duszpasterzy, zauważa doświadczenie siły wspólnoty tkwiącej w Kościele. Było ono poznaniem Kościoła jako skutecznego narzędzia budowania jedności z Bogiem oraz jedności międzyludzkiej poprzez wielorakie zaangażowanie się w przeżycie wydarzenia, jakim było Nawiedzenie. Niejednokrotnie w swych wypowiedziach po Nawiedzeniu kapłani podkreślali, że ogólna atmosfera w parafii została przepojona jakimś dobrym duchem wzajemnej życzliwości i bardziej serdecznego odnoszenia się wiernych do siebie. *Wyczuwa się – jak zauważono w jednym ze sprawozdań – jakieś zbratanie się ludzi i dziwny spokój na ich twarzy. Ci, co nie kłaniali się sobie – obecnie zmienili swoje postępowanie*¹⁵⁵. Wydarzenie peregrynacji stało się przyczyną jedności i aktywizacji wiernych w parafii. Wspólnotowy wymiar przejawiał się m.in. w zbiorowym wysiłku przy dekorowaniu domów i ulic. Częstokroć poziom zaangażowania niemal całej wspólnoty parafialnej w przyjęcie Matki Bożej był zaskoczeniem nawet dla samych duszpasterzy. Jeden z nich zapisał: [...] *uroczystość Nawiedzenia przeszła nasze wszelkie oczekiwania. Nie mieści się bowiem w kategoriach ludzkiego zrozumienia i wy tłumaczenia tego powszechnego zapachu, jaki ogarnął i mobilizował bez reszty wszystkich parafian. [...] Wszędzie wyczuwało się tę jedną wspólną troskę, by jak najgodniej przyjąć Matkę Syna Bożego i swoją Królową*¹⁵⁶. Ta troska o godne przyjęcie znajduje potwierdzenie w wydarzeniach, które towarzyszyły peregrynacji, np. w Płonkowie parafianie w ciągu półtora miesiąca wzniesli kościół parafialny, by w nowej świątyni przyjąć Ikonę Jasnogórskiej Madonny¹⁵⁷. W największej parafii archidiecezji pw. Świętych Polskich Braci Męczenników w Bydgoszczy Obraz Nawiedzenia wprowadzono do ledwo co postawionego w surowym stanie tzw. małego kościoła. Gdy rozpoczęły się misje, brakowało w nim jeszcze ściany frontowej, okien i posadzki¹⁵⁸. Kościół ten stanowi swoisty owoc i pamiątkę peregrynacji.

¹⁵⁴ Ks. D. Ziarniak (Inowrocław).

¹⁵⁵ Ks. R. Siwa (Chomętowo).

¹⁵⁶ Ks. S. Wiśniewski (Bydgoszcz).

¹⁵⁷ *Kronika Nawiedzenia*, t. I, s. 217.

¹⁵⁸ R. Biniak, *Bogu i Im zbudowaliśmy tę świątynię*, Bydgoszcz 1990, s. 69–70.

Wprowadzenie jako pierwszej do kościoła Matki Najświętszej w Jej Jasnogórskim Obrazie nasunęło myśl, by świątynię od tego czasu nazywać kościołem „Nawiedzenia” i poświęcić go Matce Bożej Częstochowskiej¹⁵⁹. Kopia Jasnogórskiego Wizerunku, która się w nim znajduje, została namalowana przez prof. Annę Torwirt z Torunia, żonę twórcy ikony peregrynacyjnej¹⁶⁰.

Peregrynacja w szczególny sposób przyczyniła się do scalania nowo powstałych parafii. Znajdowały się one w większości na nowych osiedlach, zamieszkałych przez ludność „młodą”, niezintegrowaną, często sobie nieznaną i obcą. Spotkanie z Nawiedzającą Matką sprawiło, że stawali się oni w pełniejszy sposób wspólnotą lokalnego Kościoła¹⁶¹. Pielgrzymowanie Obrazu Nawiedzenia było również okazją i miejscem zmagania się o prawo do wznoszenia nowych świątyni. Podczas powitania obrazu w Gębicach (31 maja 1978 r.) bp Jan Michalski poinformował wiernych, że nie otrzymano zgody na budowę nowych kościołów w Bydgoszczy. Wobec tego stanu rzeczy zapowiedział, iż będzie chodził boso od parafii do parafii z Obrazem Nawiedzenia, by wyblagać za wstawiennictwem Matki Bożej otrzymanie pozwolenia na budowę nowych świątyni dla swego rodzinnego miasta¹⁶². 10 czerwca 1978 r., gdy kopia Jasnogórskiej Ikony dotarła do Bydgoszczy, bp Jan Michalski wprowadzał ją do parafii Świętych Polskich Braci Męczenników na Wyżynach, idąc boso, zgodnie ze swą wcześniejszą zapowiedzią¹⁶³. W czasie peregrynacji w Bydgoszczy Obraz Nawiedzenia dotarł do wspólnot, które oczekiwały na zgodę na budowę swojej świątyni. Trwające półtorej godziny Nawiedzenie przeżyły ośrodki duszpasterskie skupione przy „nielegalnych” kaplicach św. Kazimierza (18 września 1978 r.) oraz Matki Bożej Ostrobramskiej (19 września 1978 r.)¹⁶⁴. Uzyskane po Nawiedzeniu pozwolenia na budowę znalazły swe odzwierciedlenie w tytule powstałego na Bartodziejach w Bydgoszczy kościoła pw. Matki Boskiej Zwycięskiej¹⁶⁵.

¹⁵⁹ Tamże, s. 72.

¹⁶⁰ Tamże s. 84.

¹⁶¹ Pogląd ten potwierdzają opinie proboszczów nowo powstałych w tym okresie parafii: ks. S. Sobczaka (Gniezno) i ks. K. Drapały (Bydgoszcz), *Kronika Nawiedzenia*, t. I, s. 217.

¹⁶² Tamże, s. 115.

¹⁶³ Tamże, s. 154.

¹⁶⁴ Tamże, t. II, s. 543–554.

¹⁶⁵ Dekret kard. Stefana Wyszyńskiego w sprawie kanonicznej erekcji Ośrodka Parafialnego Matki Bożej Zwycięskiej przy kaplicy publicznej pw. św. Kazimierza w Bydgoszczy z dn. 8 XII 1979 r., l.dz. 6133/79/PR, Archiwum parafii Matki Boskiej Zwycięskiej w Bydgoszczy.

Dzieje peregrynacji w archidiecezji można śmiało określić mianem wielkiej misji ewangelizacyjnej. Owoce jej to nie tylko wzrost wiary i jedności eklezjalnej czy świadectwo publicznie wyznawanej wiary, objawiające się w masowym charakterze uroczystości. Spotkanie z Maryją przynoszącą na ramieniu Jezusa owocowało zwiększonym uczestnictwem wiernych we Mszy Świętej niedzielnej oraz w dzień powszedni, a także większą liczbą przystępujących do Komunii św.¹⁶⁶. Nastąpiło także ożywienie i głębsze zainteresowanie rodziców i opiekunów katechizacją dzieci. Jednym z cennych darów Nawiedzenia była modlitwa. *Nie spodziewałem się – pisze jeden z proboszczów – takiego porządku, skupienia i rozmodlenia. To nie było widowisko – to było zgromadzenie modlitewne. Wierni nie przyszedli z ciekawości, ale z potrzeby serca*¹⁶⁷. Gdzie indziej zaś podejmowana w ramach przygotowań do Nawiedzenia praktyka codziennego odmawiania różańca stała się stałym elementem życia wspólnoty parafialnej¹⁶⁸. W czasie Nawiedzenia miały miejsce liczne nawrócenia. Jak wskazują w swych sprawozdaniach duszpasterze, największe cuda Maryjnej peregrynacji dokonywały się w konfesjonale. Następowaly spowiedzi po 20 i 30 latach nieprzystępowania do sakramentu pojednania. Przychodzili nawet ci, którzy nie mogli otrzymać rozgrzeszenia, a odczuwali potrzebę rozmowy i duchowego wsparcia. Te liczne spowiedzi św. ujawniły potrzebę pogłębienia katechezy sakramentalnej pośród dorosłych, a szczególnie katechezy o sakramencie pojednania. To *totalne zwyczajstwo konfesjonału*¹⁶⁹ stało się niewątpliwie inspiracją dla powstałych w latach późniejszych inicjatyw wprowadzenia w większych ośrodkach miejskich „stałego konfesjonału” (np. Bydgoszcz – fara). Nawrócenie niosło za sobą dar pojednania, godząc zwaśnione rodziny, przełamując nienawiść i uprzedzenia sąsiedzkie¹⁷⁰.

Na podstawie *Kroniki Nawiedzenia*, która powstawała na bieżąco, można stwierdzić, jak wielkie łaski niosła w sobie peregrynacja. Ponad 15 małżeństw żyjących na kontrakcie cywilnym zawarło sakramentalny związek małżeński, zaś pragnienie uregulowania pożycia małżeńskiego zgłosiło dalszych 12 par; 10 osób zgłosiło się do sakramentu bierzmowania, a dwie osoby dorosłe do sakramentu chrztu

¹⁶⁶ Opinie: ks. S. Jackowiaka (Lubcz), ks. S. Błażejczaka (Fanianowo), ks. S. Sobczaka (Gniezno), ks. F. Dietricha (Gościeszyn).

¹⁶⁷ Ks. F. Majewski (Wójcin).

¹⁶⁸ Ks. L. Biłicki (Powidz).

¹⁶⁹ Określenie zawarte w opinii ks. H. Grabiasa.

¹⁷⁰ Element ten występuje powszechnie w relacjach duszpasterzy.

św. Skłócone i rozbite małżeństwa powracały do jedności. Oczywiście dane te nie są kompletne. Kronikarskie zapisy zawierają jedynie przykłady. Niestety niemożliwą rzeczą staje się opracowanie całościowe, gdyż tylko 92 parafie dostarczyły Wydziałowi Duszpasterskiemu materiał sprawozdawczy. Ponadto zbyt ogólnikowy zapis w niektórych relacjach stanowi kolejną trudność poznawczą.

Utrwalanie owoców Nawiedzenia rozpoczęło się już podczas trwania peregrynacji. Służyć temu miało m.in. obchodzenie rocznicy Nawiedzenia. I tak np. 23 maja 1979 r. jako pierwsza świętowała ją wraz z bp. Janem Czerniakiem parafia w Dziekanowicach¹⁷¹. Obok rocznicy, utrwalenie owoców peregrynacji miało nastąpić poprzez pielgrzymkę jubileuszową każdej parafii na Jasną Górę. Odbywać się ona miała w połączeniu z przygotowaniem do obchodów 600-lecia przybycia do Polski Ikony Czarnej Madonny. Pielgrzymki te przypadały we wrześniu 1979 r. i odbywały się w trzech etapach. 15–16 września wraz z ks. Prymasem Stefanem Wyszyńskim, biskupami Janem Czerniakiem i Janem Michalskim przybyło 79 kapłanów, 14 kleryków i ponad 2 tys. wiernych. W czasie jej trwania dziękowano szczególnie za obecność papieża Jana Pawła II na szlaku Nawiedzenia oraz za pomnożenie się liczby powołań w Prymasowskim Wyższym Seminarium Duchownym w Gnieźnie¹⁷². Dziękczynienie archidiecezji było kontynuowane 22–24 września i 29 września – 1 października 1979 r. poprzez dwie kolejne pielgrzymki, którym przewodniczył bp Jan Czerniak. Zgromadziły one w sumie 237 kapłanów, 35 kleryków oraz około 5,5 tys. wiernych¹⁷³.

Z pielgrzymką tą związany był następujący po niej Dzień Jasnogórski w parafii. Był on połączony z aktem oddania parafii Matce Bożej oraz wznowieniem zwyczaju Nawiedzenia rodzin przez wizerunek Jasnogórskiej Pani. Peregrynacja rodzinna trwała do 1982 r.

Próba pastoralnego podsumowania Nawiedzenia

Najlepszym podsumowaniem, a zarazem konkluzją dla rozważań na temat: czym było Nawiedzenie, jakie niesło w sobie wartości oraz jakie przyniosło owoce, mogą być słowa wypowiedziane przez

¹⁷¹ *Kronika Nawiedzenia*, t. VII, s. 149.

¹⁷² „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 3–4 (1980), s. 66.

¹⁷³ *Kronika Nawiedzenia*, t. VII, s. 153.

bpa Jana Michalskiego, który podczas Konferencji Episkopatu Polski (28 września 1978 r.), ukazując peregrynacyjne doświadczenie Kościoła Gnieźnieńskiego, powiedział m.in., że *Nawiedzenie [...] widziane być może, jako NOWE OBJAWIENIE SIĘ MATKI BOŻEJ na ziemiach polskich pomiędzy urzędowym ateizmem bolszewickim a materializmem Zachodu*¹⁷⁴. Dokonując refleksji i oceny wydarzenia, jakim dla archidiecezji była peregrynacja Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej (21 maja 1978 – 24 czerwca 1979 r.), należy zaznaczyć, iż ta wielka akcja kościelna o charakterze paraliturgicznym, przeprowadzona środkami ubogimi, była głęboko przemyślana i solidnie przygotowana. Na szczególne zaakcentowanie zasługuje fakt zaangażowania się w Maryjną peregrynację ogromnej rzeszy wiernych. Wyrażała się ona nie tylko w zewnętrznym wymiarze Nawiedzenia, jakim było materialne przygotowanie parafii do przeżycia tej uroczystości, ale nade wszystko w żywym przeżyciu tego wydarzenia. W szerokim odbiorze wiernych, zarówno duszpasterzy, jak i laikatu, Nawiedzenie – czyli wprowadzenie do wspólnoty parafialnej Maryi przynoszącej na swym ramieniu Chrystusa, rodziło ożywienie wiary i wzmocnienie jedności kościelnej. Liczne nawrócenia sprawiają, iż Maryjne Nawiedzenie określić można mianem wielkiej ewangelizacji. O tym niezwykle cennym elemencie w odniesieniu do całego dzieła peregrynacji wspomina o. Stanisław C. Napiórkowski. Wskazując na warunki poprawności tej formy ewangelizacji, stwierdza, że [...] *w polskim pielgrzymowaniu kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej łatwo dostrzec niekonwencjonalne metody ewangelizacji. Jeśli organizatorzy pod względem teologicznym poprawnie ustawiają „pielgrzymowanie”, jeśli w materiałach duszpasterskich rozprowadzonych przez kurie biskupie unika się powracających wciąż kaznodziejskich błędów, jeśli w trakcie przygotowań „nawiedzeń” oraz ich przeprowadzenia pracują duchowni z właściwą formacją teologiczną, jeśli „mariologia serca” nie zwycięża katolickiej ortodoksji, wówczas maryjne wędrowanie może się zamienić w piękny pochód Ewangelii przez Polskę, w polską Paschę, czyli w zbawczodajne przyjście PANA*¹⁷⁵.

¹⁷⁴ Tamże.

¹⁷⁵ S.C. Napiórkowski, *MATKA naszego Pana*, Tarnów 1992, s. 226.

Summary

The article is a historical and pastoral study of the peregrination of the Icon of Our Lady of Częstochowa in the Archdiocese of Gniezno in 1978–1979. The paper attempts to demonstrate and assess the peregrination, which was held from 21 May 1978 to 24 June 1979 and had a significant impact on the local church forty years ago, specifically the city of Bydgoszcz and the present-day shape of the Diocese of Bydgoszcz. The importance of studying this historical event is further stressed by the fact that the Diocese of Bydgoszcz will bear witness to another peregrination from 01 September 2018 to 06 April 2019. The peregrination of the Icon of Our Lady of Częstochowa is an event that requires constant and profound consideration from theological and pastoral perspectives, so a historical study may prove helpful in this respect.